

Vojska i osvajanja drevne Asirije

Roksandić, Boris

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:328878>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij: Engleski jezik i književnost- Povijest

Boris Roksandić

Vojska i osvajanja drevne Asirije

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2019.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Diplomski studij: Engleski jezik i književnost- Povijest

Boris Roksandić

Vojska i osvajanja drevne Asirije

Diplomski rad

Humanističke znanosti, Povijest, Stara povijest

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 4. rujna, 2019.

Boris Rokсандić 0122219498

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Asirska država je u domenu vojne vještine i organizacije postavila presedan u povijesti Mezopotamije i time ostavila neizbrisiv trag u historiografskom razumijevanju razvoja oružane sile kao usustavljenog državnog mehanizma koji je nerijetko bio pokretač političkog i gospodarskog razvoja na kojem su izgrađena čitava carstva. Postupno izrastanje Asirije, počev od samog grada Ašura kao periferije *civiliziranog svijeta*, preko širenja istog u prvotnu državu a potom i carstvo, pokazuje i razvoj imperijalne dogme koja je asirskim kraljevima omogućila oblikovanje složenog vojnog sustava čija se kulminacija ogleda u nizu strateških osvajanja širom bliskoistočnog prostora. Ratna vještina, složena logistika, napredna vojna tehnologija i sustav zapovijedanja su garantirali asirsku višestoljetnu dominaciju na bojnom polju koja je svoj sunovrat u najvećoj mjeri doživjela zbog političkih intriga asirske državne elite čije sukobljavanje je rezultiralo slabljenjem države, jačanjem brojnih neprijatelja i potom iznenadnim padom, nakon čega je Asirija kao zaseban politički entitet zauvijek nestala s povijesne scene.

Ključne riječi: Mezopotamija, vojska, carstvo, Ašur

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Počeci Asirije.....	2
3. Doba Stare Asirije.....	5
4. Prva ekspanzija Srednjeasirskog Carstva.....	8
5. Zenit moći Novoasirskog Carstva.....	11
6. Uloga monarha i struktura carstva.....	16
7. Ustroj asirske vojske.....	19
8. Asirsko pješništvo.....	23
9. Konjica i dvokoličari.....	28
10. Vojna inženjerija i opsadno ratovanje.....	33
11. Karakteristike pohoda i sustavi opskrbe.....	37
12. Zaključak.....	43
13. Literatura.....	45

1. Uvod

Razvoj asirskih oružanih snaga definiran borbom za opstanak u političkom poretku kakav je vladao Mezopotamijom u Kasnom brončanom dobu, te osvajanja koja su proistekla iz tog procesa, svrstala su Asiriju u red najstarijih sila čiji se strateški doseg može promatrati kao globalan, s obzirom na tadašnje zemljopisno i religijsko poimanje samog svijeta. Samim tim, zadatak navedenog rada bit će obrada ključnih instanci koje su odredile razvoj asirske vojske u njezinom ideološkom, strukturalnom, tehničkom i zapovjednom domenu, kao i taksativno izdvajanje svih nužnih podtipova unutar temeljnih grana asirske vojske kako bi se kroz decidiranu reprezentaciju istih mogli jasno poimati svi nužni elementi organizacije i vođenja vojske u ratnim, ali i sigurnosnim operacijama. Uz to, spomenut će se i razvoj državnog okvira koji je grad Ašur izdigao na nivo carstva, a oličen je ponajviše u nizu odlučnih vladara čiji su poduhvati, potpomognuti razvijenom birokracijom i samopercipiranim religijskim autoritetom, omogućili teritorijalnu ekspanziju i stvaranje specifičnog geostrateškog poretka zasnovanog na kontinuiranom ratovanju i ekonomskoj eksploataciji proizašloj iz istog. Također, u sklopu pomenutog, navest će se i glavne zone djelovanja asirske vojske, kao i neprijateljske sile s kojima se Asirija sukobljavala od najranijih vremena pa sve kraja 7. stoljeća. pr. Kr. kada joj je zadan posljednji, smrtni udarac.

2. Počeci Asirije

Na sjeveru Mezopotamije, odnosno na prostoru gornjeg toka rijeke Tigris u današnjem Iraku, u drugoj polovici 4. tisućljeća prije Krista formirano je prvotno gradsko naselje od strane domorodačkog sumerskog stanovništva koje će u kasnijim epohama dobiti ime Ašur. Po samom naselju, ime je dobila i zemljopisna oblast koja će u narednim stoljećima biti objedinjena u jedinstvenu državu. Zemljopisni prostor uže Asirije, to jest onoga što će grad Ašur preuzeti pod svoje prirodne granice, okvirno je omeđen na istoku planinom Zagros, na zapadu do pritoka Tigrisa u prvom redu do rijeke Khabour ili čak po drugim razmatranjima skroz do obale Eufrata, zatim na jugu do povišenih aluvijalnih dolina Tigrisa od kojih počinje Babilonija te na sjeveru gdje granica nije najjasnija jer različiti ju izvori smještaju ili u podnožje planine Izle u današnjoj Turskoj ili na granični prostor današnje jugoistočne turske provincije Diyarbakir, dok ju drugi čak proširuju na prostor armenskih planina na sjeverozapadu gdje u Tigris utječu prve njegove pritoke.¹ No ipak, neposredna okolica budućeg Ašura, je zapravo zavisila od već spomenutog gornjeg toka rijeke Tigris i dviju njegovih neposrednih pritoka Velikog i Malog Zaba koji su zajedno s obližnjim visočjima od tog prostora načinili prirodnu cjelinu. Upravo iz tog razloga, područje koje se našlo u takvoj zemljopisnoj sredini, tvorilo je kompaktan prostor pogodan za razvoj slojevite poljoprivredne djelatnosti, a samim tim i za razvoj više urbanih sredina poput Ninive, Kalaha i Dur-Sharukina koje će u dolazećim stoljećima biti u bliskoj vezi s Ašurom u vidu sekundarnih prijestolnica.² Ali isto tako nužno je napomenuti da su zbog raznolikog geomorfološkog karaktera tog prostora, veliki dijelovi centralne, zapadne i sjeverne Asirije šturi u resursima i kvaliteti tla što je onemogućavalo najvećem dijelu navedene oblasti da se gospodarski uzdigne iznad svojih južnih susjeda u Babiloniji. Izuzetak je bila uža asirska oblast oko eponimnog grada gdje je klima bila blaga s brojnim šumama i manjim rijekama što je prvotnom stanovništvu omogućilo da živi od lova i ribolova, ali se isto tako zbog plodnih dolina razvilo voćarstvo, uzgoj žitarica i povrtlarstvo te je došlo do šire uporabe domaćih životinja u ishrani i gospodarstvu, što je pak omogućilo stanovništvu širu eksploataciju drvne građe te vađenje alabaster, bazalta, krečnjaka i mramora zarad građevinskih i umjetničkih svrha, a zbog čega naposljetku dolazi i do razvoja metalurgije u vidu obrade željeza, bakra i olova iako se pretpostavlja da je većina metala nabavljena kroz

¹ George Rawlinson, *The Seven Great Monarchies of The Ancient Eastern World Vol 1: Chaldea & Assyria* (New York: The Nottingham Society, 1900), 120-121, pristup ostvaren 28.6. 2019.,

<https://archive.org/details/sevengreatmonarc19001rawl>.

² Rawlinson, *The Seven Great Monarchies of The Ancient Eastern World Vol 1: Chaldea & Assyria*, 131.

trgovinu jer ne postoje jasni dokazi o autohtonom rudarstvu.³ Pitanje samog imena potonjeg grada i oblasti Ašura posjeduje slojevitou karakterizaciju, no već spomenuti sumerski domorodački korpus se drži za osnivača prvotnog naselja u 27. stoljeću pr. Kr. gdje je u početku podignut hram bogu Enlilu, ali se u periodu 2600.-2500. pr. Kr. semitski element koji je nastanjivao Mezopotamiju još od 30. stoljeća pr. Kr. (barem po navodima pisanih tragova), počeo postupno širiti iz smjera juga, gdje je osnivaio vlastite gradove-države ili je preuzimao postojeće sumerske, dublje prema kopnu te je na taj način stigao i do budućeg Ašura. Iako je novopridošla semitska populacija preuzela već postojeće sumersko naselje, sam pečat sumerske civilizacije u Ašuru nikada nije u potpunosti nestao jer je sumerski jezik smatran svetim jezikom te su zadržani sumerski nazivi za bogove i hramove, ali isto tako i brojni drugi termini što se ogleđa u kulturnom i jezičkom utjecaju iz Babilonije jer je praksa uporabe sumerskih termina u semitskom jeziku preuzeta upravo iz južne Mezopotamije.⁴ Također je važno dodati, da je ta migracija kreirala kontinuirani etnički lanac kroz Mezopotamiju zasnovanom na jedinstvenom semitskom lingvističkom porijeklu iz kojega će izrasti tri semitske skupine koje će u različitim periodima pod svoju vlast staviti čitavu Mezopotamiju, a to su: Akadani, Babilonci i Asirci. Nadalje, potvrđa semitske migracije s juga se vidi i kroz Herodotov narativ gdje se mitski Ninus, koji i je ujedno smatran za osnivača kasne asirske prijestolnice Ninive, navodi kao sin također mitskog Belosa, navodnog osnivača Babilona. A najvažnije veze koje otkrivaju semitsku pozadinu u uspostavljanju grada Ašura, nalaze se u činjenicama poput sličnih religijskih odrednica između semitskog juga i sjevera koje se zasnivaju na *kušitskom Sabaizmu* ili astrolatriji (štovanju zvijezda i nebeskih tijela) kojem je kultno središte bilo u Babiloniji, kao i vrlo sličnom obliku klinastog pisma i ponajviše u uporabi identičnih alata pri pisanju na kamenu ili glini što svjedoči o prijenosu tehnologije iz već postojećih središta.⁵ Prateći nit astrolatrije prakticirane od tadašnjih Semita, pojavljuje se karakteristično božanstvo pod imenom Ašur koje se zapravo štovalo kao kralj neba i time je smatrano vrhovnim bogom od strane semitske populacije koja preuzima postojeće sumersko naselje i formira grad pod imenom svojega božanstva, a koje zapravo ne počiva isključivo na utvrđenoj teologiji već također poprima svjetovne, herojske obrise gdje on postaje simbol kolektivnog duha, ali i ratništva koje će biti glavna odlika asirske države u nadolazećim stoljećima, te ga se na taj način može povezati s bogom Elom štovanom od starih Izraelita u njihovoj

³ Claude Herman Walter Johns, *Ancient Assyria* (Cambridge: Cambridge University Press, 1912), 14-15, pristup ostvaren 28.6.2019. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.113633>.

⁴ Johns, *Ancient Assyria*, 7.

⁵ Phillip Smith, *The Ancient History of the East; From The Earliest Times to The Conquests of Alexander The Great Including Egypt, Assyria, Babylonia, Medea, Persia, Asia Minor, and Phoenicia* (New York/London: Harper & Brothers Publishers, 1899), 260, pristup ostvaren 28.6. 2019., <https://archive.org/details/ancienthistoryof00smit>.

monolatrijskoj fazi kada El isto tako vrši ulogu nebeskog ratnika, zaštitnika čitavog etnosa. Migracija prema sjevernoj Mezopotamiji ima svoje odjeke i u sadašnjosti kroz narativ prikazan u Starozavjetnoj genealogiji koja govori o Ašuru kao stvarnom heroju ili rodočelniku i dovodi ga u vezu s Aramom, Erebonom i Joktanom koji su smatrani praocima Aramejaca, Izraelita i Joktanskih Arapa, što također ukazuje na određenu sve-semitsku inkorporaciju proizašlu iz nekoć sličnih obreda ili religioznih poimanja Asiraca i Semita Sirije i Fenicije, a što se u konačnici ogleda uporabom karakterističnog semitskog dijalekta među kaldejskim stanovništvom u današnjem Iraku čime se potvrđuje da se semitska populacija afirmirala u sjevernoj Mezopotamiji migracijom koja je bila rezultat organiziranog pothvata.⁶ Ašur je u svom najranijem periodu egzistirao u vidu grada-države, odnosno uređenja karakterističnog za čitavu Mezopotamiju, no isto tako njegovo najranije doba još uvijek nije u potpunosti razjašnjeno. Ipak, zarad historiografskog konteksta nužno je spomenuti kamene ploče pronađene uglavnom u okolici starog Ašura poznate pod zajedničkim imenom *Asirska lista kraljeva* gdje je kroz grupiranje suverena u nekoliko skupina naznačena postupna promjena u načinu života pa čak i u organizaciji društva. Naime prvi kraljevi, za čiju se vladavinu smatra da je otpočela u 25. i trajala do kraja 21. stoljeća pr. Kr., su poznati uglavnom zbog pomena na navedenoj listi. Dijele se u skupine, gdje prva broji 17 članova od Tudiye do Apiašala te se oni nazivaju *kraljevi koji su boravili u šatorima*, dok druga skupina ima 10 članova od Aminua do Apiašala sina Ušpijinog koji se nazivaju *kraljevima koji su bili preci* i naposljetku treća skupina od 6 članova od Sulilija do Ilušume nazvanih *kraljevi kojim limmu (kancelar ili visoki magistrat) nije poznat*.⁷ Navedeni kraljevi se mogu na određeni način smatrati polumitološkim praocima države jer njihove skupinske karakterizacije oslikavaju mogući kolektivni prijelaz iz nomadskog ili polunomadskog ruralnog stanovništva u integriranu gradsku zajednicu na sumerskim temeljima. Također, lista kraljeva nakon tri navedene skupine je unificirana bez grupiranja po određenim specifičnostima te s podosta preciznim godinama vladavine za svakog od narednih kraljeva. Iako je termin *kralj* uvriježen kao dio nomenklature prilikom kreiranja historiografskog narativa stare Asirije, potrebno je istaknuti da je izvorno ime titule bilo *patesi* ili *ensi* što u obje varijante znači "gradski knez" čime se zapravo oslikava realni doseg moći prosječnog mezopotamskog vlastodršca, pa tako i gospodara Ašura od otprilike 25. pa do kraja 21. stoljeća pr. Kr. kada je Ašur uglavnom bio podređen sumerskim ili akadskim *lugulima* odnosno vrhovnim kneževima koji su gospodarili nad više gradova-država. Dug period podložnosti Ašura različitim suverenim ishodio je također i zbog blizine regije Subartu koja se

⁶ Rawlinson, *The Seven Great Monarchies of The Ancient Eastern World Vol 1: Chaldea & Assyria*, 152.

⁷ Jean-Jacques Glassner, *Mesopotamian Chronicles* (Leiden/Boston: Society of Biblical Literature, 2005), 137, pristup ostvaren 28.6. 2019., <https://books.google.hr/books?id.>

nalazila sjeverno od Ašura iako je i sam Ašur ponekad smatran njezinim dijelom prije nego što se afirmirao kao zaseban entitet. U novobabilonskim kronikama Asirija i Subartu se izjednačavaju u vidu namjernog arhaizma kako bi se uputilo na moguću rodovsku povezanost subarejskih plemena i Asiraca i time potencijalno naznačilo shvaćanje, barem na kulturološkom planu, o isključenosti Ašura iz mezopotamskog kulturnog prostora.⁸ Važnost regije Subartu je iz perspektive južnomezopotamskih hegemoni ležala u tome što je predstavljala "krajnji sjever" mezopotamskog svijeta koji je pod svaku cijenu trebalo osigurati, a što je rezultiralo podložnim statusom grada Ašura koji će potrajati sve do pada III. dinastije iz Ur krajem 21. stoljeća pr. Kr.

3. Doba Stare Asirije

Iako su Asirci svoju povijest bazirali na dugom nizu kraljeva od najranijeg nomadskog perioda pa do polovice 8. stoljeća, donosno do doba postupne stagnacije carstva, zbog relativno kaotičnog načina preuzimanja vlasti u Ašuru gdje su se izmjenjivale različite velikaške obitelji te je grad u brojnim epohama morao priznavati vlast tuđinskih vladara, a zarad adekvatne diobe asirske povijesti, koristi se historiografski model *Starog/Srednjeg/Novog* perioda koji se bazira na povijesnim sekvencama u kojima postoje dostatni pisani izvori o toj zemlji i koji isto tako prikazuju stadije razvoja asirskog jezika.⁹ *Stari* period, kao što je već navedeno u prethodnom poglavlju, pokriva raspon od kraja 21. stoljeća pr. Kr. do sredine 18. stoljeća kada se smanjuje broj pisanih izvora ili čak do početka 14. stoljeća pr. Kr. kada Asirija polako prerasta iz grada-države u stabilnu regionalnu silu, to jest ovisno o parametrima koji se uzimaju za datiranje. Ali da bi se taj proces u potpunosti razumio, potrebno je opisati stoljeća kada je Ašur bio tek sporedna ispostava velikih gospodara južne Mezopotamije počevši od jednog od najslavnijih, Sargona Akadskog. Naime, početkom 24. stoljeća prije Krista, dolazi do uzlaza novog semitskog dinasta pod imenom Sargon koji svoju vlast afirmira rušenjem najmoćnijeg sumerskog kralja Lugalzagesija iz III. dinastije iz Uruka i osvajanjem navedenog grada. Tim činom, dolazi do prekida u sukobima mezopotamskih gradova-država koje većinom po prvi put padaju u ruke jednog gospodara što omogućava Sargonu da svoju vlast počne širiti van granica uže Mezopotamije time stvarajući nukleus imperijalne ideje koju će mnogi poslije njega slijediti. U svojoj dugoj vladavini, Sargon širi svoje carstvo od prostora srednjeg Eufrata prema zapadu u

⁸ Sidney Smith, *Early History of Assyria to 1000 B.C.* (London: Chatto & Windus, 1928), 70-71, pristup ostvaren 29.6. 2019., <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.77450>.

⁹ Marc Van de Mieroop, *A History of the Ancient Near East : ca. 3000-323 BC.* (Malden : Blackwell Publishing, 2004), 169.

današnju Siriju do njezinih obala i na istok preko Tigrisa sve do Elama. Taj podatak je bitan za rano doba Ašura jer upravo je u novoasirskom razdoblju sastavljen decidan popis zemalja koje je Sargon osvojio, a koji uključuje prostranstvo od sredozemnog otoka Krete do predjela na sjeveru (Mala Azija) i graničnog područja na istoku u koje je uključena i Asirija.¹⁰ U ovom slučaju se ponovo doznačava uloga Asirije kao granične oblasti, poglavito zbog regije Subartu nastanjene raznim ratničkim plemenima. Iako je Akadsko Carstvo ostvarilo izrazitu dominaciju u vrlo kratkom periodu, već u poznim godinama vladavine Sargonovog unuka Naramsina, dolazi do pobuna među sumerskim gradovima kao i pritiska pograničnih sila, ali ponajviše do invazije plemena Gutejaca sa sjevera u čijem prodoru je stradao i sam Ašur, dok su Gutejci u konačnici osvojili Mezopotamiju i time srušili Akadsko Carstvo oko 2250. pr. Kr. Period nakon Akađana definira izraziti jaz između mezopotamskih gradova i gutejskih gospodara, što najviše pogoduje gradovima s predominantnim sumerskim etničkim karakterom koji ulaze u konfrontaciju s Gutejcima u cilju vraćanja vlasti u ruke domicilnog čimbenika. Pod vodstvom kralja Utukhegala iz Uruka, dolazi do uspostave Novosumerske monarhije u kojoj uskoro vodstvo preuzima kralj Urnamu, rodočelnik III. dinastije iz Ura. Iako je sumerska dominacija bila impresivna, isto tako je bila i kratkotrajna jer krajem 21. stoljeća pr. Kr. otpočinju masovni upadi semitskih Amorejaca u Mezopotamiju koji dovode do pobuna u perifernim gradovima, ali i iznenadne kampanje s istoka od strane Elamita koja u cijelosti uništava Novosumersku monarhiju nakon pada Ura. U takvoj situaciji, za vrijeme nestabilne vladavine Ibizina Urskog, u Ašuru dolazi do pobune Puzur-Ašura I. koji odbacuje titulu *patesija* koja mu je data od strane Sumerana i proglašava se *iššiak-kumom* ili *namjesnikom Ašura*, odnosno punopravnim kraljem oko 2025. pr. Kr. Puzur- Ašur postaje i osnivačem prve asirske kraljevske dinastije, ali što je najvažnije u narednom periodu dolazi do asirskog državnog samoodređenja u vidu razvoja staroasirskog dijalekta, specifičnih oblika pisanih zapisa, uspostave širih trgovačkih veza, zasebnog kalendara, zbornika zakona i običaja i uporabe karakterističnih cilindričnih pečata.¹¹ Prva asirska dinastija je vladala do druge polovice 18. stoljeća pr. Kr. te ju je uglavnom karakteriziralo vođenje regionalne politike u svijetlu amorejskih migracija i njihove postupne impregnacije u mezopotamske gradove. Također, još treba nadodati da vakuum moći koji su iza sebe ostavili Sumerani, je popunila I. babilonska dinastija koja će svoj vrhunac dosegnuti za vrijeme vladavine Hamurabija koji će Babilon izdići na nivo carstva u prvoj polovici 19. stoljeća pr. Kr. No, Asirija koja je tek osvojila svoju neovisnost od stranih sila nije još imala značajnih kapaciteta za otvorenu afirmaciju, stoga u doba Puzur-Ašurovih potomaka u 20.

¹⁰ Ivo Goldstein, ur., *Povijest. 1 : Prapovijest i prve civilizacije* (Zagreb : Europapress holding, 2007), 282.

¹¹ Klaas R. Veenhof, Jesper Eidem, *Mesopotamia: The Old Assyrian Period* (Fribourg: Academic Press Fribourg, 2008), 21, pristup ostvaren 29.6. 2019., <https://archive.org/details/VeenhofEidem2008Mesopotamia>.

stoljeću pr. Kr. otpočinje osnivanje asirskih trgovačkih kolonija širom Male Azije gdje se pored trgovine vrše i razmjene koje su višestruke u namjeni. Štoviše, može se reći da je tijekom II. tisućljeća postojao oblik svojevrsnog asirskog trgovačkog kolonijalizma, ali koji nije zadirao u društveni i politički poredak već koji je doveo do unapređenja tehnologije lokalnog stanovništva, posebice metalurgije zbog asirskog uvoza tehničkih postupaka u proizvodnji rukotvorina.¹² No, ipak postupno preuzimanje vlasti u mezopotamskim uporištima poput Izina, Larse i Babilona od strane Amorejaca imalo je i svoj odjek u Asiriji kada je amorejski knez Šamši-Adad s vlasti srušio posljednjeg domicilnog kralja Erišuma II. Sam Šamši-Adad je izvorno prognan iz grada Terkea od strane kraljeva sirijske države Mari, ali je uspio osvojiti grad Ekalatum na srednjem toku Tigrisa odakle je zauzeo i Ašur te je zapravo nastavio svoj pohod zauzevši teritorije istočno i zapadno od Tigrisa (na prostor Marija), a čak je uspio i podvrgnuti obalne predjele Sirije.¹³ Svojim pohodima krajem 19. i početkom 18. stoljeća pr. Kr., Šamši-Adad je postavio presedan u asirskoj povijest jer je po prvi puta uveo Asiriju kao regionalnu silu na prostoru Mezopotamije. Njegova dinastija je kasnije stolovala u Ašuru, iako je on za svoga života izgradio novu prijestolnicu Šubatenlil, a svoje sinove proglasio potkraljevima Ekalatumua i Marija. Također, u tom periodu dolazi do razvoja samostalnih gradova u sjevernoj Siriji i Palestini gdje se otpočeo primjećivati egipatski kulturni i politički utjecaj, koji je u dolazećim stoljećima pretvorio taj prostor u bojno polje između Egipta i različitih mezopotamskih sila, uključujući i Asiriju. Upravo je prostor sjeverne Sirije bio poprište posljednjih osvajanja Šamši-Adada I. gdje je uspio zauzeti Alep, da bi se potom orijentirao na Mezopotamiju gdje je zajedno s Babilonom i Ešnunom vodio bitke protiv Larse. No smrt Šamši-Adada će dovesti i do uspona Hamurabija jer je asirski poredak naglo nestao s ponovnim jačanjem Alepa pod vodstvom kralja Jarimlima koji je pomogao Zimrilimu, nasljedniku dinastije Marija, da stupi na svoje prijestolje, što je pak Babilon pod Hamurabijem približilo Mariju, a oslabilo Asiriju i Ešnunu.¹⁴ Hamurabi je takav odnos snaga iskoristio za preustroj svoje države što mu je na kraju i omogućilo da u narednim godinama vojno porazi koalicije između Ešnune, Larse, Marija, Elama i Asirije čime je Asirija definitivno potisnuta na sjever, dok je Hamurabi ostvario ujedinjenje najvećeg dijela Mezopotamije. Nekoliko desetljeća kasnije, na samom kraju 18. stoljeća pr. Kr. dolazi i do svrgavanja Šamši-Adadove dinastije koja je bila omrzuta od strane lokalnog stanovništva zbog svog stranog porijekla. No isto tako, taj događaj koji je sproveden od strane *limmu*-a Puzur-Sina, dovodi modernu historiografiju u nedoumicu oko pitanja prijelaza iz *Starog* u *Srednji* period jer upravo tada dolazi i do nejasnoća u pisanim izvorima zbog brzih izmjena

¹²Goldstein, *Povijest. 1 : Prapovijest i prve civilizacije*, 375.

¹³Goldstein, *Isto*, 328.

¹⁴Goldstein, *Isto*, 330.

nekoliko kraljeva do dolaska tzv. "adasidske" dinastije, s tim da nema naznaka o promjeni Asirije kao državne cjeline.¹⁵ Asirija je stoga od kraja 18. pa sve do 14. stoljeća pr. Kr. periferna sila, izolirana u svom političkom razvoju i često podložna vanjskim utjecajima. I. babilonska dinastija početkom 16. stoljeća pr. Kr. nestaje pod naletom Kasita, hetitskih upada i pobune južnih gradova. Takvu situaciju upravo koriste Kasiti koji su uspjeli opstati kao politički čimbenik u Mezopotamiji gotovo 400 godina, dok se na sjeverozapadu afirmirala hetitska država koja se razvila u jednu od vodećih sila svog vremena. No prije prvog velikog uzlaza, Asirija se suočila s migracijom Hurita čije je spuštanje sa sjevernih visočja uzrokovalo krucijalnu izmjenu u neposrednom asirskom susjedstvu jer je nova populacija nosila sa sobom veliki kapacitet za ekspanziju koji se ogleda u formiranju specifične državne zajednice koja je postala primarni izazov Asirije od kraja 15. do prve polovice 14. stoljeća pr. Kr.

4. Prva ekspanzija Srednjeasirskog Carstva

Glavni razlozi perifernog statusa u kojem je Asirija egzistirala do druge polovice 14. stoljeća, leže u geopolitičkoj preraspodjeli teritorija Mezopotamije, Male Azije i Sirije gdje je u prethodnih 300 godina uspostavljen poredak u kojem su glavni nosioci moći bili Egipat na zapadu, Hetiti na sjeverozapadu, Huriti na sjeveru i Kasiti na jugoistoku čime je osim Asirije u strateškom smislu stradala i Babilonija čiji je utjecaj tada uglavnom počivao na kulturno- civilizacijskom i vjerskom nasljeđu umjesto na primjeni stvarne političke moći. No, ključni element koji će vratiti Asiriju na političku scenu Mezopotamije leži u posljedicama huritskih seoba od oko 1700. do 1500. pr. Kr. s prostora stare Armenije, odnosno njihovog spuštanja iz okolice jezera Van i Urmia. Detaljnijih informacija o Asiriji u tom periodu nema puno jer ne postoji veća količina pisanih izvora, no ono što se može pretpostaviti je da su svi državnih poduhvati u Asiriji bili lokalnog karaktera. Od asirskih kraljeva tog doba vrijedi istaknuti Puzur-Ašura III. koji je osjećajući pritisak Mitanaca početkom 15. stoljeća pr. Kr. potpisao sporazum o razgraničenju s babilonskim kraljem Burna-Buriašom I., ali se isto tako posvetio građevinskim pothvatima u samom Ašuru poput obnove Ištarinog hrama, podizanja obrambenog zida i proširenja južnih gradskih četvrti.¹⁶ Za razne kraljeve koji su vladali poslije Puzur-Ašura III. sredinom i krajem 15. stoljeća pr. Kr. poput Enlil-Nasira I., Ašur-Rabija I., Ašur-Nirarija III. i Ašur-Bel-Nišesua podaci su gotovo nepostojeći zbog

¹⁵ Veenhof, Eidem, *Mesopotamia: The Old Assyrian Period*, 24.

¹⁶ J. B. Bury, F. E. Adcock, S. A. Cook, ur., *The Cambridge Ancient History Vol. 2, Part 1: The Middle East and The Aegean Region c. 1800-1380 B.C.* (Cambridge: Cambridge University Press, 1924), 232, pristup ostvaren 30.6. 2019., <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.459413>.

čega nije moguće napraviti detaljniju rekonstrukciju njihovih vladavina, osim što je poznat detalj da je Ašur-Bel-Nišesu negdje krajem 15. stoljeća pr. Kr. ponovio sporazum o razgraničenju s Babilonom. Huritsko spuštanje u sjevernu Mezopotamiju dovelo je do stvaranja kraljevstva Mittani na prijelazu iz 16. u 15. stoljeće pr. Kr., a čiji se nastanak bazirao na stapanju huritske populacije i nove, indoeuropske vladajuće elite što je omogućilo tom kraljevstvu da postane jedna od vodećih regionalnih sila u vrlo kratkom roku. Precizne granice države Mittani nisu u cijelosti poznate no sigurno je da su se protezale na zapad do obale Eufrata s ishodištem negdje na sjeveroistočnom toku Tigrisa, no što je daleko važnije jest vojna moć koju je ta država posjedovala osobito u drugoj polovici 15. stoljeća, što je njezinom kralju Šaušatari omogućilo da uspješno napadne Ašur i pritom odnese zlatno-srebrna gradska vrata Ašura u svoju prijestolnicu Vašukani gdje ih je izložio kao ratni trofej.¹⁷ To je i okvirno doba kada Asirija postaje mitanskim vazalom što će biti jedan od razloga koji će dovesti do uspona asirskog militarizma. Ali nužno je spomenuti da iako je Asirija opet postala podložna stranoj sili, nije u potpunosti izgubila svoju autonomiju, jer kao što je već spomenuto, Asirija i Babilon su potpisali drugi sporazum o razgraničenju u vremenu mitanske dominacije nad Ašurom i to u približnom periodu kada su Mittani i Egipat uspostavili diplomatske odnose zbog snažnih egipatskih prodora u Palestini i Siriji; štoviše, Ašur je i dalje nastavio egzistirati kao zasebna cjelina što se vidi i u liku kralja Ašur-Nadin-Ahhea II. s početka 14. stoljeća koji je zarad obnove gradskih zidina, bio darivan od strane egipatskog faraona Amenhotepa III. s čak 20 talenta zlata (540 kilograma), kako navodi njegov potomak Ašur-Ubalit I.¹⁸ Ali, ako postoji vladar od kojega definitivno počinje *Srednji* period Asirije, onda je to upravo Ašur-Ubalit I. čija vladavina u drugoj polovici 14. stoljeća postavlja temelje za novu ekspanziju asirske države kakva do tada nije bila viđena skoro 400 godina. Korijen Ašur-Ubalitovog uzlaza leži u krizi mitanske države koja je ušla u sukob sa susjednim Hetitima. Mitanski kralj Tušarta se sukobio s hetitskim kraljem Šupilulijem koji je podržavao pretendenta na mitansko prijestolje Artatama II. zbog čega su ohrabreni Asirci u određenoj vrsti usklađenog interesa s Hetitima napali Mitance što je kasnije omogućilo Artatamu II. da preuzme prijestolje čime je naknadno došlo i do prvih teritorijalnih proširenja Asirije. Ali, još je važnija činjenica da Ašur-Ubalit ostvaruje korespondenciju s egipatskim faraonom kojega pak dariva šaljući mu kola, konje i lazur, a zauzvrat traži zlato, što je rezultiralo diplomatskim prosvjedom od strane Babilonaca koji su sebe smatrali najbližim egipatskim saveznicima, dok su Asirce držali svojim podanicima (barem u civilizacijskom smislu) koji nemaju pravo samostalno istupati.¹⁹ Asirsko povezivanje s Egiptom

¹⁷ Bury, Adcock, Cook, Isto., 230.

¹⁸ Bury, Adcock, Cook, Isto., 232- 234.

¹⁹ Goldstein, *Povijest. 1 : Prapovijest i prve civilizacije*, 360.

imalo je za cilj smanjivanje hetitskog utjecaja, ali Hetiti kontriraju davanjem podrške Tušratinom sinu Mativaziju protiv Šutarna III., nasljednika Artatama, koji je u međuvremenu ušao u savez s Asircima. Ipak, Mativaza oko 1350. pr. Kr. uspijeva osvojiti središnju dio Mittanija, ali zbog velikog utjecaja Hetita i rastuće asirske moći, država Mittani polako nestaje u svom tradicionalnom obliku te se inkorporira u novi politički entitet pod imenom Hanigalbat koji će nestati nekoliko stoljeća kasnije u novoasirskom periodu.²⁰ Druga zona Ašur-Ubalitovog djelovanja je bila Babilonija, koju je želio eliminirati kao južnog hegemonu, prvenstveno tako što je pokušao čvršće povezati Asiriju i Babilon kroz davanje svoje kćeri kralju Burna-Burijašu II. Ali, rušenje s vlasti i ubojstvo Burna-Burijaša od strane Kasita, primoralo je Asirce na vojnu intervenciju u Babilon gdje je na vlast postavljen Ašur-Ubalitov unuk Kurigaluz II. koji se uskoro odmetnuo od asirske kontrole i uspostavio samostalnu vladavinu. Sljedeći važan vladar je Adad-Nirari I. s početka 13. stoljeća, koji je na temeljima Ašur-Ubalitove države ostvario niz impresivnih pobjeda protiv hanigalbatski vladara Šatture I. i Vasašate, zatim i protiv Babilonaca što mu je omogućilo da pod svoju vlast stavi veći dio Mezopotamije iako je kasnije doživio nekoliko poraza u borbi protiv Hetita. Iz državničkog kuta gledano, Adad-Nirari se proziva *Kraljem Svega* i uvodi religijsku dimenziju rata jer u svojim natpisima tvrdi kako osjeća da ga sami bogovi pozivaju u rat što je ujedno postao poklič svih asirskih kraljeva poslije njega.²¹ Uspješne pohode nastavlja i Salmanasar I. koji vlast preuzima oko 1274. pr. Kr. i vrši napade na sjever protiv država Urartu i Hanigalbat, gdje Hanigalbat čak u cijelosti osvaja i istovremeno nanosi Hetitima ozbiljne poraze. Salmanasar je tijekom svoje vladavine bio poznat po uvođenju prakse koloniziranja osvojenih teritorija, ali i po prakticiranju psihološkog ratovanja u vidu namjernog kolektivnog sakaćenja ratnih zarobljenika. No, njegov najvažniji doprinos se ogleda u osnutku nove prijestolnice Kalaha čime je pokazan razvoj Asirije kao dominantne sile na sjeveru, ali i na obje obale Tigrisa jer sam grad izgrađen na sjecištu rijeka i trgovačkih puteva te je smješten na prostoru pogodnijem za obranu, ali i s mnoštvom visoko kvalitetne zemlje u neposrednoj okolini.²² Sin Salmanasora, Tukulti-Ninurta I. nasljeđuje svog oca oko 1244. pr. Kr. i sprovodi novi niz osvajanja koji se ogleda u ostvarivanju kontrole na cijelom Mezopotamijom. Tukulti-Ninurta vrši pohode na sjever u Subartu, ali i na zapada preko Eufrata, no isto tako se uspješno bori i protiv Hetita koje u velikom broju zarobljava i odvodi iz istočne Anatolije da bi se zatim okrenuo ka jugu i zauzeo Babiloniju pritom zarobivši njezinog kralja Kaštilijaša IV. i potom razorio stare babilonske hramove.²³ Taj

²⁰Goldstein, *Povijest. 1 : Prapovijest i prve civilizacije*, 429-430.

²¹ "The History of Ancient Mesopotamia ", u: *The new encyclopaedia Britannica*, sv. 23 (Chicago: Encyclopædia Britannica Inc. 1995), 877-878.

²² Rawlinson, *The Seven Great Monarchies of The Ancient Eastern World Vol 1: Chaldea & Assyria*, 378.

²³"The History of Ancient Mesopotamia ", 878.

čin ga je doveo na loš glas i kod samog asirskog stanovništva, te je skončao u pobuni koju predvodili njegovi sinovi i to u gradu Kar-Tukulti-Ninurta koji je izgradio kao zamjensku prijestolnicu za Ašur. U tom periodu dolazi do uzlaza II. isinske dinastije pod vodstvom Nabukodonosora I. koji uspostavlja kontrolu nad Babilonijom i otpočinje novu seriju sukoba s Asircima koji su tada predvođeni kraljevima Ašur-danom I. i Ašur-reš-išijem I. Period stagnacije prekida dolazak Tiglat-Pilesera I. na vlast oko 1115. pr. Kr. koji ostvaruje najveće teritorijalno proširenje Asirije u njezinoj dotadašnjoj povijesti jer je otpočeo s pohodima preko Eufrata u Siriju i izbio na feničansko priobalje da bi zatim potisnuo pleme Mushki s gornjeg toka Eufrata što mu je omogućilo da anektira teritorije sjeverno od grada Harana u današnjoj Siriji i otvori rutu prema Egiptu; no najveći uspjeh Tiglat-Pileserevih osvajanja leži u podčinjavanju zemlje Nairi, odnosno u uspostavljanju kontrole nad kopnenim pojasom između jezera Van i Eufrata.²⁴ Ali ipak, ostavština *Osvajača od Velikog mora Zapadne zemlje do Mora Zemlje Nairi*, kako ga naziva reljefni prikaz blizu izvora Tigrisa, nije bila dugotrajna jer su ga kao u Salmanasorovom slučaju naslijedili kraljevi koji nisu bili u mogućnosti održati carstvo tog raspona koje se tada našlo pred novom, aramejskom najezdom.

5. Zenit moći Novoasirskog Carstva

Kretanje prema i preuzimanje ili čak uništavanje starih civilizacijskih centara od strane novih populacija kao što su Aramejci, dio je šireg turbulentnog perioda na starom istoku koji je kulminirao u 13. i 12. stoljeću pr. Kr. kada čitav niz naroda raznolikog porijekla najpoznatijih po egipatskom nazivu *Narodi s mora* ruši politički poredak na istočnom Mediteranu prilikom čega nestaju stare sile poput hetitske države, što s druge strane, omogućava nomadskim populacijama iz unutrašnjosti da otpočnu svoje širenje prema sjevernoj Siriji i Maloj Aziji. Iako se Tiglat-Pileser u svoje doba uspješno borio protiv Aramejaca, glavni val naseljavanja od 1100. do 900. pr. Kr. rezultirao je stvaranjem niza aramejskih državnica i plemenskih federacija pomiješanih s ostacima starijih država na zapadnim granicama Asirije u dolini Eufrata i rijeka Khabur i Balikh čime je prekinuta gospodarska žila kucavica asirske države, odnosno trgovina karavanima preko kojih je zadovoljavana potreba za uvozom metala i tekstilnih proizvoda.²⁵ Asirija u tom periodu, pored

²⁴ Fritz Hommel, *The Civilization of The East*, prev. J.H. Loewe (London: J.M. Dent & Co., 1900), 83-84, pristup ostvaren 30. 6. 2019., <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.277356>.

²⁵ J.B. Bury, F. E. Adcock, S.A. Cook, ur., *The Cambridge Ancient History Vol. 3: The Assyrian Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 1925) , 4-5, pristup ostvaren 2.7. 2019., <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.70247>.

zapadnog pojasa od sjeverne Male Azije preko Sirije i duž Eufrata, gubi utjecaj i u Babiloniji u kojoj jačaju lokalni suvereni ali i gdje dolazi i do migracije Kaldejaca koji će također početi dominirati političkim životom tog prostora što pak omogućava konsolidaciju države Urartu i njezino širenje prema sjevernoj asirskoj granici, čime je Asirija svedena na svoj uži prostor na relaciji ravnica istočno od Tigrisa prema Ašuru do sjevernih oboda grada Ninive. Svi navedeni događaji, ostavljaju traga u Asiriji u periodu od 1070-ih do prve polovice 10. stoljeća pr. Kr. što koincidira s vladavinama kraljeva od Ašarid-Apal-Ekura, preko Ašur-Bel-Kalija, do Ašurnasripala I., Salmanasara II. i Ašur-Nirarija IV., sve do dolaska Ašur-Rabija II. na vlast oko 1001. (po drugim izvorima 1013.) pr. Kr. koji se smatra začetnikom nove dinastije i koji je prvi otpočeo obnovu zemlje.²⁶ Ašur-Rabija na vlasti nasljeđuje Tiglat-Pileser II. čija vladavina traje od oko 966. do 934. pr. Kr. i o kojem nema dovoljno podataka, no poznato je da su ga kraljevi poslije njega spominjali u svojim natpisima s velikim poštovanjem što je potencijalni indikator da se situacija nastavlja mijenjati u korist Asirije. Potom na vlast dolazi Ašur-Dan II. koji sprovodi uspješne kampanje protiv Aramejaca i planinskih plemena sa sjevera čime se barem djelomično stabiliziraju asirske granice, ali isto tako u njegovo doba čini se, dolazi do postupnog otvaranja starih trgovačkih koridora između Levanta, Arabije i Mezopotamije koji su bili u prekidu gotovo jedno stoljeće. No, kralj za kojega se može sa sigurnošću reći da je otpočeo *Novi* period asirske države jest, Adad-Nirari II. koji je vladao između 911. i 891. pr. Kr. i koji je otpočeo čitav niz osvajanja kako bi uspostavio stare granice Asirije, što je započeo s prodorom prema jugoistoku na prostor današnjeg Irana, odnosno provincije Fars gdje je pokorio narod Bazu i došao u dodir s Perzijancima, da bi se zatim orijentirao na zapad i u pet godina dugoj kampanji posvetio uništavanju ostataka države Hanigalbat koja je bila stiješnjena između gornjeg toka Eufrata i Khabura, a čije mu je uništavanje omogućilo i prodor na lijeve obale tih rijeka gdje je podvlastio nekoliko aramejskih država te je zatim na kraju svoje vladavine oko 899. uspješno porazio babilonskog kralja Nabu-Šum-Iškona i postavio granicu na jugu linijom Dur-Kurigazlu-Sippar (uski kopneni koridor između Eufrata i Tigrisa prema Babiloniji).²⁷ Njegov sin, Tukulti-Ninurta II. nastavlja s pohodima, ali se koncentrira na osiguravanje sjeverne granice između izvora Tigrisa i jezera Van da bi zatim krenuo uzvodno lijevom obalom Eufrata gdje je nastavio pokoravati aramejske države i što je karakteristično za njegovu vladavinu, jest da ju je proveo u drevnom gradu Ninivi koja je imala status sekundarne asirske prijestolnice još od 14. stoljeća. Period od 883. do 824. pr. Kr. obilježen je vladavinama Ašurnasripala II. i Salmanasara III.; dvojice kraljeva

²⁶Bury, Adcock, Cook, Isto, 2, 6.

²⁷ Bury, Adcock, Cook, Isto, 7-9.

koji nastavljaju sustavnu ekspanziju asirske države, što se ogleda u pohodima Ašurnasripala koji je djelovao u dolinama rijeka Diyala i Manji Zab čime je uspostavio kontrolu nad prilazima planini Zagros, ali i Babiloniji te na sjeverozapadu prema Taurskom gorju, dok je na srednjem Eufratu je porazio državu Bit-Adini i na kraju učvrstio kontrolu nad osvojenim teritorijama izgradnjom strateških utvrda.²⁸ Salmanasar III. kreće s ekspanzijom prema zapadu gdje se probija prema mediteranskoj obali i uspostavlja kontrolu nad feničanskim gradovima i velikim dijelom Sirije ali je privremeno potisnut s tog prostora od strane koalicije predvođene Damaskom poslije bitke kod Karkara 853., no kasniji uspjesi na sjeveru protiv neo-hetitskih državica i kontrola nad anatolijskim rudnicima, omogućili su Salmanasaru da ponovo eliminiira svu vojnu opoziciju u Siriji.²⁹ Posljednja velika meta Salmanasorovih pohoda je bilo kraljevstvo Urartu, koje su Asirci napadali od 832. do 827. pr. Kr. s primarnim ciljem uzimanja ratnog plijena, ali i strateškog izviđanja regije oko planine Zagros što ih je dovelo u kontakt s iranskim Medicijima, koji su nekoliko stoljeća kasnije uzrokovali pad Asirije. Salmanasara nasljeđuje Šamši-Adad V. od čijeg doba pa sve do druge polovice 8. stoljeća, dolazi do anarhije jer moćni guverneri asirskih provincija počinju odbijati poslušnost kralju, što koincidira s ustankom gradova u užoj Asiriji predvođenih Šamši-Adadovim bratom Ašur-Danin-Apluom i dovodi do fragmentacije države i niza lokalnih sukoba kao i jačanja neprijateljskih sila. Asirija se ponovo uzdiže nakon puča generala Pulua koji je 745. pr. Kr. uzeo dinastičko ime Tiglat-Pileser III. te je ostao zabilježen kao reformator države i vojske. Tiglat-Pileser III. je otpočeo seriju ratova od Babilonije gdje je porazio aramejsku invaziju, da bi potom zauzeo sve sirijske zemlje koje su u tom trenutku priznavale vrhovništvo Urartua što mu je omogućilo da se orijentira na istok i prodre skroz do okolice današnjeg Teherana nakon što je potisnuo Medijce da bi se potom okrenuo ka suzbijanju anti-asirske koalicije koju su organizirali Filistejci u Palestini te se na kraju ponovo probio do Babilonije gdje je vlast preuzeo Kaldejac Ukin-Zer kojega je Tiglat-Pileser svrgnuo i proglasio sebe kraljem Babilona.³⁰ Nakon Tiglat-Pilesara, sljedeći veliki osvajača se ogleda u vidu Sargona II., osnivača posljednje asirske kraljevske dinastije i jednog od njezinih najvećih kraljeva. Njegova osvajanja otpočinju sa završavanjem pohoda njegovog prethodnika Salmanasara V. 722./721. pr. Kr. u pobunjenoj Samariji, da bi zatim krenuo u borbu protiv Elamita i Kaldejaca od kojih je bio privremeno potisnut s juga, ali je iste godine, 720. pr. Kr. porazio savez pobunjenih sirijskih kneževa te je zatim 714. poveo sveopći napad na Urartu kao odgovor na njihovo ohrabivanje plemena Manejaca i Zikritua

²⁸ Van de Mieroop, *A history of the ancient Near East : ca. 3000-323 BC.*, 227.

²⁹ Van de Mieroop, *A history of the ancient Near East : ca. 3000-323 BC.*, 227-228.

³⁰ Georges Roux, *Ancient Iraq* (London: Penguin Books, 1992), 308-309, pristup ostvaren 2.7. 2019., <http://uruk-warka.dk/mathematics/Ancient-Iraq.pdf>.

na pobunu, što je za rezultat imalo potpuni poraz i razaranje svetog grada Urartua, Mušašira ali i pad neo-hetitskih kneževina na Tauruskom gorju, što je pak osiguralo sjever i omogućilo Sargonu rušenje Kaldejaca u Babilonu.³¹ Sargon II. je ujedno i posljednji asirski kralj koji je izgradio zasebnu prijestolnicu Dar-Sharrukin završenu 706. pr. Kr., no godinu dana kasnije poginuo je na pohodu u sjeverozapadnom Iranu nakon čega ga nasljeđuje sin Sanherib. Sanheribova vladavina (704.-681.) obuhvaća period dolaska Kimerana preko Kavkaza i njihovog savezništva s Medicijima, što je izazvalo pobunu među vazalima Male Azije, a poslije čijeg uništenja je Egipat potaknuo gradove u Palestini na sveopću pobunu. Ugušivši te dvije pobune, Sanherib se sukobio s Marduk-Appa-Idinom, vođom Kaldejaca u Babiloniji koji je bio potpomognut Elamitima, da bi kasnije kao odgovor na novo elamsko uplitanje u Babiloniji otpočeo pomorsko-kopneni napad 694. pr. Kr. na njihove posjede u Perzijskom zaljevu, što je rezultiralo nizom borbi u Babiloniji i stvaranjem novog savezništva Babilonaca s Elamitima i potom kulminiralo velikom bitkom kod Hallule na Tigrisu, a koja je za ishod imala potpuno uništenje grada Babilona kao vid Sanheribov osвете zbog percipirane babilonske izdaje.³² Sanherib je naknadno ubijen u dvorskoj zavjeri, te ga nasljeđuje Asarhadon za čije vladavine (680.-669.) Asirija doseže najveći teritorijalni raspon jer se upravo Asarhadon suprotstavio naletima Kimerana i Skita sa sjevera, te je zatim podčinio kneževu Medije čiju je sve izraženiju političku moć tako pokušao suzbiti, da bi na kraju političkim manevriranjem uspio postaviti pro-asirskog kandidata na prijestolje Elama. No njegov najveći državnički uspjeh leži u osvajanju Egipta 671. pr. Kr., (vjerojatno uzrokovanog potrebom da se osigura trgovinska ruta na mediteranskoj obali i suzbije egipatski utjecaj u Siriji i Palestini) ali u kojem je ubrzo izbio ustanak predvođen Taharaqom I. tijekom kojega Asarhadon umire.³³ Posljednji veliki kralj Asirije, Ašurbanipal, svojim stupanjem na prijestolje 668. predstavlja kulminaciju asirskog državnog pothvata koji nije poznao poraz u prethodnih pet desetljeća. No kralj koji je ostao upamćen kao tvorac velike biblioteke u Ninivi, svoje pohode je otpočeo s gušenjem egipatskog ustanka predvođenog Nubijskom dinastijom, ali da bi zatim nakon nekoliko godina izgubio prevlast nad Egiptom jer se postavljeni potkralj Psamtik I. odmetnuo i proglasio suverenim vladarem 656. pritom iskoristivši Ašurbanipalovu preokupaciju u Babiloniji, koja pogotovo od 653. i 652. postaje poprište velike borbe između Asirije, Elamita i babilonske koalicije predvođene Ašurbanipalovim bratom, renegatom Šamaš-Šum-Ukinom čija se koalicija raspada 648. nakon njegove smrti da bi u periodu od svega dvije godine Ašurbanipal potisnuo ostatke Šamaševih saveznike, poglavito arapska plemena i potom u potpunosti uništio državu Elam

³¹ Roux, Isto, 311-314.

³² Roux, Isto, 321-322.

³³ Roux, Isto, 328-329.

rušenjem grada Suze.³⁴ Ali ubrzo nakon završetka elamske kampanje, pisani izvori o Asiriji tog doba se smanjuju do te mjere da je čak i neizvjesno kada je Ašurbanipal točno umro iako se pretpostavlja da je vladao barem jednim dijelom države do 627. kada je vjerojatno i umro u gradu Haranu potisnut od strane vlastitih sinova koji su otpočeli borbu za prijestolje. Sam korijen pada Asirskog Carstva leži zapravo u stalnoj političkoj nestabilnosti Babilonije, odnosno u nemogućnosti Asirije da na tom prostoru u 8. i 7. stoljeću uspostavi stabilnu kontrolu iako je koristila metode pacifikacije poput postavljanja potkraljeva, indirektno vladavine preko podobnog vladara ili otvorene okupacije, jer iako su gradske populacije Babilonije čak i prihvaćale asirsku vlast, Aramejci i Kaldejci na jugu i istoku su koristili svaku priliku za pobunu dok Asirija navedeni prostor nije mogla napustiti zbog njegove strateške i ekonomske važnosti.³⁵ Također kada je u pitanju forma ratovanja mezopotamskih država, poput Asirije i Babilonije, mora se naglasiti da je skoro istovjetan način organiziranja država zajedno sa zemljopisnom cjelinom uvjetovao nastanak bliskih stilova ratovanja, ponašanja i svojevrsnog nepisanog kodeksa djelovanja gdje je rat vođen zbog sigurnosnih razloga, gušenja pobune ili stjecanja resursa i teritorija bez sklonosti kao sveopćoj destrukciji, dok su Medijci za razliku od Babilonaca, kao nova sila bili zapravo konfederacija plemena i manjih kneževina koje nisu posjedovale nivo državne organizacije potreban kako inkorporirale Asiriju u svoj sastav, već su se okupili s isključivim ciljem njezinog uništenja.³⁶ S druge strane, Ašurbanipalovi sinovi Ašur-Etel-Ilani i Sin-Šar-Iškun su vjerojatno već oko 635. otpočeli građanski rat oko prava na prijestolje što korespondira s navodima o egipatskom preuzimanju Ašdoda iste godine čime se zapravo pokazuje asirsko gubljenje provincija u Palestini i Siriji koje je proizašlo kako zbog građanskog rata, tako i zbog masovnih upada Skita u Asiriju zbog čega su s druge strane Kaldejci otpočeli s ponovnim preuzimanjem vlasti u Babiloniji što je kulminiralo 626. dolaskom Nabopolasara na vlast koji pak od 616. sprovodi ofenzivne kampanje prema užoj Asiriji, no već od sljedeće godine, Medijci koji su se netom oslobodili od skitske prevlasti pod kraljem Kijaksarom, se pridružuju Babiloncima i osvajaju grad Arapu, a potom i sam Ašur, da bi zatim 612. združenim snagama srazili Ninivu.³⁷ Sin-Šar-Iškun, koji je pobijedio u borbi za prijestolje je svoj kraj dočekaio upravo tijekom opsade Ninive gdje su osim asirske vojske uništene i egipatske trupe poslate kao pomoć (savezništvo koje je utemeljeno asirskim prepuštanjem Palestine), dok su se ostatci asirske države koncentrirali u

³⁴ "The History of Ancient Mesopotamia", 883-884.

³⁵ Sarah C. Melville, "The Last Campaign: The Assyrian Way of War and the Collapse of the Empire", u: *Warfare and Culture in World History*, ur. Wayne E. Lee (New York: New York University Press, 2011), 16, pristup ostvaren 2.7. 2019., <https://archive.org/details/TheLastCampaignTheAssyrianOfWayOfWarAndTheCollapseOfTheEmpire>.

³⁶ Melville, "The Last Campaign: The Assyrian Way of War and the Collapse of the Empire", 21-23.

³⁷ Mark Healy, Angus McBride, *The Ancient Assyrians* (Oxford: Osprey Publishing Ltd, 1991), 54-56, pristup ostvaren 2.7. 2019., <https://archive.org/details/TheAncientAssyriansELITE39>.

Haranu koji je pao u ruke Medijaca i Babilonaca 610., a 609. su se predali i posljednji ostatci asirske vojske te je time prvo *globalno carstvo* poznato čovjeku nestalo u ruševinama, dok je asirski rod sustavno uništen i protjeran u ropstvo čime je uža Asirija pretvorena u pustoš u tolikoj mjeri da se populativno obnovila tek jedno stoljeće kasnije kada dolazi do uzlaza Perzijskog Carstva.

6. Uloga monarha i struktura carstva

Kako bi se razumio veliki uspon Asirije, pogotovo u vrijeme Sargonidske dinastije od 722. do 631. pr. Kr., kada je ta država ostvarila teritorijalni raspon od iranskih planina preko cijele Mezopotamije do Perzijskog zaljeva i preko Sirije i Palestine sve do Egipta, potrebno je navesti nekoliko ključnih čimbenika u organizaciji države koji su omogućili da se to zapravo i dogodi. Iako su asirski kraljevi s promjenljivim uspjehom još od 18. stoljeća pokušavali nametnuti svoju državu kao regionalnog hegemonu, nagli uspjeh Asirije u posljednjih 150 godina njezinog postojanja, ujedno krije i klicu njezinog pada koji će realizirati kraljevi Babilonije i Medije na kraju 7. stoljeća pr. Kr. Temelj asirske države u svim njezinim inkarnacijama jest kralj, čiji suvereni status počiva na nasljeđu asirskih nomadskih kneževa koji su vršili ulogu zaštitnika svojih podanika i njihovih dobara. No, daleko važniji element jest onaj sakralne prirode gdje se kraljevska čast tumači kao isključivi dar bogova koji monarha biraju još prije rođenja i koji nužno ne mora biti prvorođeni niti izravan izdanak vladajuće loze, već onaj kojega bogovi smatraju dostojnim, to jest, monarh čija je vladavina uspješna na vanjskom i unutarnjem planu ili vladar koji se uspio nametnuti kao novi dinast u često turbulentnim unutar-asirskim političkim sukobima. Ali, religijska komponenta nalaže da bog koji je gospodar grada, u ovom slučaju Ašur, bira u liku kralja svog namjesnika koji će upravljati gradom u njegovo ime i u njegovu interesu, što u osobi vladara povezuje bogoslužje i vladanje.³⁸ To u praksi znači da asirski vladar mora posjedovati svjetovni element; snagu kao vrhovni gospodar sve zemlje, vojske i podanika, ali i metafizički; mudrost koja se opet ogleda u božanskom narativu jer mnogi kraljevi metaforički sebe oslovljavaju djecom boga ili božice od kojih je potekla ta njihova osobina.³⁹ Kralj je također kao predstavnik svoga naroda, barem u asirskom magijsko-religijskom smislu, predstavljao i živući talisman koji je za sve potencijalne nedaće bio jedini odgovaran pred bogovima preko upozorenja svojih svećenika, što je značilo da su postojali specifični rituali u kojima bi kralj otklanjao zle sile kroz posebne molitve,

³⁸ Georges Contenau, *Babilon i Asirija*, (Zagreb : Naprijed, 1978), 106.

³⁹ Contenau, *Babilon i Asirija*, 107.

post, brijanje glave ili čak u ekstremnim slučajevima ljudske žrtve gdje bi bio imenovan *zamjenski kralj* koji bi ponuđen bogovima.⁴⁰ Stoga jasno je da je kralj imao ulogu predvodnika božanskog kulta, kako Ašura tako i drugih bogova-zaštitnika poput Marduka i Enlila, ali je karakteristično da je kultno štovanje bilo rezervirano za svećenstvo i monarha dok je najveći dio populacije osobito u Novoasirskom periodu bio izrazito religijski raznolik. Svjetovni element vladavine je uveliko isprepleten s već spomenutim sakralnim, no glavna zemaljska ambicija asirskih kraljeva vidi se preko uzimanja slavnih titula sumersko-akadske tradicije čime se postavljaju kao nasljednici univerzalističkih težnji akadke, novosumerske i starobabilonske monarhije i njihova ugleda zasnovanog na političkoj i vojnoj moći.⁴¹ Bit takvog djelovanja asirskih kraljeva počiva na njihovoj percepciji sebe kao vojskovođa koji svijetu donose poredak, odnosno ratom stječu status koji je nastao u akadskom dobu, a nosi ime *gospodar četiriju strana svijeta*; što znači vladar svog poznatog svijeta čime se implicira kozmološka dimenzija dominacije uz božanski blagoslov nad svim što postoji. Ali tolika individualna važnost vladara, kao što je bio slučaj i u drugim mezopotamskim državama, često je znala škoditi samoj asirskoj državi jer je prestiž koji taj položaj nosio, pobuđivao uzurpatorske tendencije neposrednih nasljednika ili snažnijih aristokrata, čije je sukobljavanje oko udjela moći otvaralo vrata pobuni ili invaziji okolnih sila. Isto tako, ako vladar nije vršio svoje dužnosti na adekvatan način, mogao je biti percipiran kao nečist pred bogovima što bi izazvalo religijski motiviranu paniku i potom pobunu među stanovništvom što je također dovodilo Asiriju u duge periode stagnacije, sve dok percipirani grijeh ne bi bio pročišćen obično kroz smrt vladara. Imajući navedeno u vidu, nivo državne organizacije koju je Asirija postigla uistinu je impresivan pogotovo ako se uzme u obzir da je takvo uređenje dovelo do pojave svojevrsne nacionalne svijesti bazirane na tradiciji unitarne države i ekspanzije u ime vrhovnog boga.⁴² Upravo je takva militaristička ideologija i definirala bit asirske države gdje su svi elementi vlasti i njihovi vršitelji imali i vojnu funkciju. Time je stvorena ratničko-zemljoposjednička aristokracija koja je obnašala najviše državne i guvernerske funkcije, ali čija je samovolja u provincijama u kasnijim epohama primorala asirske kraljeve da pogotovo od 8. stoljeća pr. Kr. uglavnom zamjene aristokratske upravnike s eunusima kako ni jedna aristokratska dinastija ne bi mogla trajno monopolizirati političku vlast u provincijama. No još u Srednjeasirskom dobu dolazi do pojave šire teritorijalne organizacije gdje se razlikuje *zemlja Ašur*, koja se proteže od Zagrosa do Eufrata i koja je podijeljena na autonomne provincije čija je glavna obveza bila podrška glavnom gradu i *zemlja pod jarmom Ašura* koja je zapravo bila splet vazalnih teritorija pod

⁴⁰ Roux, *Ancient Iraq*, 342-343.

⁴¹ Goldstein, *Povijest. 1 : Prapovijest i prve civilizacije*, 581.

⁴² Goldstein, *Povijest. 1 : Prapovijest i prve civilizacije*, 584.

stalnom prijetnjom vojne odmazde, a čija je glavna obveza bila isplata danka u različitim oblicima.⁴³ Već spomenuta aristokratska anarhija 9. stoljeća, primorala je kralja-reformatora Tiglat-Pilesera III. na reorganizaciju države kroz povećavanje broja provincija na 25 i njihovu unutarnju diobu na okruge te zasnivanja novog birokratskog aparata na spomenutim eunusima, iako aristokracija nikada nije izgubila primat u političkom životu. Upravo najuži krug kralja se često sastojao od trojice aristokrata: *turtanua* ili zapovjednika vojske (kasnije uveden još jedan *turtanu*), *ummanua* ili kancelara i *rab sha muhhi ekallija* ili majordoma, dok su provincijama vladali guverneri ili *shaknui* (naziv akadskog porijekla; u kasnijoj asirskoj nomenklaturi označavao civilnog prefekta podređenog guverneru) koji su ujedno imali i dvorske titule, a u samim provincijama su pazili na populaciju i gospodarske potrebe središnjice i na kraju u samom Ašur postojali su *hazannui* ili gradonačelnici najstarijih asirskih gradova koji su predstavljali stanovnike istih pred kraljem.⁴⁴ Kako su asirski kraljevi također bili poznati kao graditelji čitavih novih gradova, utvrda i vodoopskrbnih kanala, javila se potreba za velikim brojem radnika što je dovelo do još jedne karakteristično asirske prakse. Naime, masovne deportacije u različite dijelove carstva čitavih etničkih zajednica nakon osvajanja novih teritorija, vršene su kako bi se izvršila pacifikacija određene populacije i njezino iskorištavanje u različite gospodarske, građevinske ili čak vojne svrhe. Posredan učinak miješanja populacija, osobito u 9. i 8. stoljeću pogotovo zbog velikog broja deportiranih Aramejaca, doveo je do sjedinjenja širih društvenih slojeva Asirije preko masovne uporabe aramejskog jezika i linearnog alfabeta čime je ostvareno kulturno jedinstvo širom Mezopotamije koje još od akadskog doba nije bilo viđeno. Generalno, populacija Asirije se djelila u tri društvene skupine počev od slobodnjaka, preko *mushkenua* (populacije pod kontrolom države ili zemljoposjednika) i u konačnici robova, ali ipak s asirskog birokratskog gledišta, postojale su također tri opće kategorije koje su stanovništvo dijelile na *nishe*-općenito narod, *napshati*-ljudska bića i *ardani*-sluge bez isticanja specifičnih razloga zašto postoje te kategorije čime se zapravo implicirao kolektivan status svih podanika kao ljudske mase koja je u potpunosti na kraljevom raspolaganju.⁴⁵ Nadalje, od vladavine Sargona II., Asirija otpočinje sa sve izraženijom kampanjom izravne aneksije novoosvojenih prostora i intenzivnih deportacija, ali također dolazi i do preustroja različitih osvojenih zemalja u provincije gdje je optimiziran razvoj gospodarskih grana koje su najviše pogodovale prosperitetu središnje Asirije. Kako bi se difuzirala kontrola nad zemljišnim posjedima iz ruku aristokratskog sloja, otpočeta je i ciljana kolonizacija ratnih veterana i podjela osvojene zemlje što je za cilj imalo jačanje asirskog prisustva u novim

⁴³Van de Mieroop, *A history of the ancient Near East : ca. 3000-323 BC.*, 228-229.

⁴⁴ Van de Mieroop, *A history of the ancient Near East : ca. 3000-323 BC.*, 241-242.

⁴⁵ Roux, *Ancient Iraq*, 346.

zemljama i kreaciji univerzalne monarhije.⁴⁶ Novitet je i da su se u gradskim centrima osnivali obrtnički cehovi kako bi se optimiziralo ubiranje poreza u gradovima, ali i da bi se lakše kontroliralo stanovništvo u slučaju mobilizacije ili javnih radova, no ponajviše zbog održavanja fiskalnog sustava.⁴⁷ Takva koncepcija zasigurno proizilazilo iz tendencija asirske ekonomije koja je tada počivala na specijalizaciji proizvodnih kapaciteta različitih provincija, razvijenoj obrtničkoj proizvodnji u gradovima te u velikoj mjeri i raspodjeli ratnog plijena između vojske i države. Ali na kraju, usprkos čvrstim imperijalnim temeljima, asirska militaristička država nikada u potpunosti nije nadišla mentalitet mezopotamskog partikularizma grada-države, kao ni makinacija tog tipa koje su je ostavile otvorene neprijateljima čija se agenda temeljila upravo na rušenju tog carstva s ciljem vlastite afirmacije.

7. Ustroj asirske vojske

Asirska vojna sila jest zapravo rezultat stoljetne pa čak i tisućljetne borbe grada Ašura i njegovih neposrednih teritorija protiv niza suprotstavljenih gradskih dinasta, nomadskih pljačkaša, stranih sila koje su sprovodile ekspedicijske kampanje i u imperijalnoj fazi, kombiniranih nasrtaja neprijateljskih sila zajedno sa stepskim populacijama i pobunjenim vazalima. Upravo takva situacija je dovela do nekoliko inkarnacija u pogledu na ustroj asirske oružane sile koji se mijenjao kako zbog navedenog niza neprijatelja, ali isto tako i zbog primanja novih tehničkih i tehnoloških kapaciteta usvajanih paralelno s uzlazom Asirije. Kako bi se razumjela evolucija u ustrojstvu koja je dovela do stvaranja najsposobnijeg vojnog konglomerata na starom istoku, potrebno je predočiti nekoliko ključnih elemenata koji su na kraju kreirali usustavljenu vojsku baziranu na sinergiji pješništva, konjice, dvokoličarskih posada i što je uistinu revolucionarno, pojavi vojne inženjerije. Naime u najranijem dobu asirske države, vojska je zapravo bila gradsko oružništvo koje se mobiliziralo samo u slučaju opće opasnosti po samo grad, dok je kralj raspolagao s manjim profesionalnim vojnim kontingentom ne većim od 1000 vojnika koji je ujedno raspolagao i s bojnim dvokolicama.⁴⁸ Za transformaciju i prelazak iz oružništva te stvaranje punopravne vojske, Asirija je imala dva uzora; prvi, Babiloniju od koje je preuzet ključni koncept *ilkua*, odnosno obveza služenja u vojsci ili rada na državnim projektima u zamjenu za pravo korištenja državne zemlje koji je pak pučane dijelio po parnom načelu punopravnog vojnika ili *redima* i njegove

⁴⁶Goldstein, *Povijest. 1 : Prapovijest i prve civilizacije*, 589.

⁴⁷ Goldstein, *Povijest. 1 : Prapovijest i prve civilizacije*, 589.

⁴⁸ Terence Wise, Angus McBride, *Ancient Armies of the Middle East* (Oxford: Osprey Publishing, 1981), 33, pristup ostvaren 10.7. 2019., <https://archive.org/details/AncientArmiesOfTheMiddleEastMENATARMS109>

rezerve ili *takhkhashua* iz istog kućanstva kako bi se osigurala stalna ljudska rezerva u slučaju ratnih operacija, policijskih ili nadzornih aktivnosti i radnih djelatnosti, a obojica bi dijelili zemlju koju im je na korištenje dao kralj te je time zapravo izvršena daljnja civilno-vojna stratifikacija jer sa stvaranjem stabilnije vojne strukture dolazi i do pojave specifičnih postrojbi poput *bekhruma* u koje su mogli pristupiti samo punopravni građani ili *awilu* i iz kojih pored kraljevskih tjelohranitelja izrasta vojna elita što se ogleda u pojavi veteranskih i jurišnih postrojbi ili *sabum emuqatum* i *ba`irum*.⁴⁹ Takvom diversifikacijom stvaraju se i temelji prave oružane sile u Asiriji, ali oružane sile gdje je pješništvo u kombinaciji s pomoćnim i posadnim trupama predominantno do te mjere da zapravo ne postoji adekvatan broj mobilnih trupa, u prvom redu dvokoličara čime je zapravo ograničen kapacitet vojske u njezinom operativnom doseg. Također, navedena transformacija se odvija u periodu amoritske dominacije u Mezopotamiji u 19. i 18. stoljeću pr. Kr. kada više država, uključujući Asiriju, kojima rukovode amoritski kneževi baziraju svoje oružane snage na sličnim načelima. Drugi uzor koji je ostavio snažan pečat u asirskom vojnom ustrojstvu jest država Mittani koja je u 15. i 14. stoljeću pr. Kr. držala Asiriju u podređenom položaju. Naime, Mitanci su svoje oružane snage bazirali na konceptu mobilnosti gdje je pješništvo imalo aktivnu podršku na terenu, to jest, na velikom broju bojnih dvokoličara *maryannua* koji su imali status ratničkog plemstva. Također, izvjesno je i da su Asirci preuzeli od Mitanaca ideju militariziranih provincija gdje je svaki upravnik provincije imao i vojne obveze oko mobilizacije lokalnih postrojbi kao oblika podrške glavnini mitanskih snaga. Kombinacijom navedenih modela, otpočinje postupno ustrojstvo asirske stajaće vojske sposobne da se bori bez obzira na uvjete, jer u ranijim fazama pohodi su se mogli sprovesti samo tijekom ljetnih mjeseci nakon žetve zbog ograničenog broja ljudi kao i zbog činjenice da je tada bilo lakše prelaziti planinske prijevoje i forsirati rijeke.⁵⁰ Prije niza velikih reformi u poznom periodu Asirskog Carstva, organizacijski modeli oružanih snaga čvrsto su slijedili temelje naslijeđene od drugih država koji jesu ostali u uporabi i nakon reformi no u izrazito modificiranom obliku, ali ono što se može zaključiti jest da je temelj podizanja vojske i dalje ostao koncept *ilkua* koji se sa širenjem Asirije proširio i na novostečene provincije, a za čiju su provedbu postali odgovorni provincijalni upravitelji. Također, asirska vojska izrazito od 9. stoljeća kombinira uporabu dvokolica i konjice s pješništvom koje se u toj fazi okvirno dijeli na *hupshu* i *asharittu*, odnosno na novake i elitno pješništvo.⁵¹ Ali ipak zanimljiva je činjenica da je asirska vojska uvijek ostala uglavnom pješnička sila što se ogleda iz

⁴⁹ Nigel Sittlman, Nigel Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment* (Worthing: Flexprint Ltd., 1984), 20-21, pristup ostvaren 10.7. 2019., <https://archive.org/details/ArmiesOfTheAncientNearEast3000B.C.To539B.C.>

⁵⁰ Van de Mieroop, *A history of the ancient Near East : ca. 3000-323 BC.*, 217.

⁵¹ Sittlman, Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment*, 27.

procjena da je na 100 pješaka dolazilo deset konjanika i jedna dvokolica što se prenosi na asirske navode za bitku kod Karkara 853. gdje je Salmanasar III. raspolagao s ukupno 120.000 vojnika i Sanheribove opsade Jeruzalema 699. s 185.000 vojnika gdje je u oba slučaja svega 9% vojske pripadalo konjici ili dvokoličarskim trupama ako se prate navedeni parametri.⁵² Motivi za otpočinjanje pohoda od strane Asiraca, pogotovo od druge polovice 14. stoljeća, su višestruki iako su u asirskim kraljevskim analima sva djela ili nedjela proizašla iz njih pravdana božanskim nalogom kojeg je asirski kralj izvršavao kao božji izaslanik. U stvarnosti, moguće je prepoznati nekoliko razloga koji su oblikovali asirski imperijalizam; počev od već spomenutog religijsko-propagandnog motiva gdje kralj kao izaslanik Ašura ili Marduka kažnjava nečasne neprijatelje, preko svojevrsne *reconquiste* u Novoasirskom periodu bazirane na vraćanju teritorija izgubljenih u ranijim epohama, do specifičnih osvetničkih kampanja i konačno do krucijalnog ekonomskog motiva koji se ogleda u mogućnosti stjecanja enormnog ratnog plijena koji se u asirskom narativu ne prezentira kao uzrok rata već kao njegov prirodni rezultat.⁵³ No ideju o stvaranju regularne vojske naposljetku realizira Tiglat-Pileser III. tijekom niza sveobuhvatnih reformi u drugoj polovici 8. stoljeća s ciljem jačanja središnje vlasti gdje se vrši reorganizacija provincijskog sustava i potom izravna aneksija vazalnih teritorija i imenovanje provincijalnih guvernera od strane samog kralja, te se također uspostavlja kurirska služba koja je pokrivala čitavo carstvo. Ali, najvažniji element Tiglat-Pileserovih reformi jest stvaranje vojske zasnovane na četiri operativne kategorije: *qurubuti* ili kraljevski tjelohranitelji koji su se sastojali od dvokoličara, konjanika i pješaka, zatim *kisir sharutti* ili velika stajaća vojska u koju su bili regrutirani i vojnici iz pokorenih zemalja i koja se sastojala od konjice (*pithallu*), dvokoličara (*narkabtu*) i pješaštva (*zuku*), potom *sab sharri* ili populacija obuhvaćena *ilkuom* koja se mobilizirala po potrebi i koja je obuhvaćala vojnike (*sab sharri*), rezerviste (*sha kutalli*) i radnike na kapitalnim projektima (*dullu*) i posljednja kategorija *dikut-mati* ili oblik nacionalne milicije koji se podizao samo u krajnjoj nuždi.⁵⁴ Na taj način je asirska vojska raspoređena u sve dijelove carstva kako bi držala vanjske granice pod kontrolom zajedno s pokorenim teritorijama, ali i kako bi se dodatno pacificirali svi raseljeni narodi i time zapravo inkorporirali u asirsku državu i vojsku čime je također podignut i mobilizacijski kapacitet oružanih snaga koje su se tada mogle brzo okupiti i uputiti na pohode koji su premašivali bilo kakav uski sezonski period. Opći okvir zapovjedne strukture je otpočinjao od kralja (*sharruma*) kao vrhovnog vojskovođe i potom se mogao prenositi na neke od pripadnika

⁵² Wise, McBride, *Ancient Armies of the Middle East*, 33-34.

⁵³ Garrett Fagan, *Great Battles of the Ancient World- Part 1* (Chantilly: The Teaching Company Limited Partnership, 2005), 29, pristup ostvaren 10.7. 2019., <https://archive.org/details/GreatBattlesOfTheAncientWorld>.

⁵⁴ Sittlman, Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment*, 29.

uže dvorske svite poput *rab shaqea* ili peharnika, ali zapravo su glavni zapovjednici na bojnopolju pored kralja bili *turtanu sha imitli* i *turtanu sha shumeli* ili "zapovjednik s desna" i "zapovjednik s lijeva" što se odnosi na bokove asirske vojske raspoređene na bojnopolju dok je kralj vodio centar; također upravnici provincija- *bel-pihati* i vojni prefekti- *shaknu* (dijele ime s civilnim prefektima) su na lokalnom planu imali dužnost generala provincije- *shut reshi*, dok su same postrojbe počinjale od skupina koje broje po 10 vojnika i kojima zapovijedaju *reb eshritei*, a koje se pak udružuju u *kisrue* ili *čvorove* od 2 voda pod vodstvom *rab kisrija* od kojih se opet se fomiraju *shaknu* (viša taktička jedinica; potencijalno do 1000 vojnika) i koji su ojačani dvokoličarskim *kisrijem* koji je imao 5 odjeljenja gdje je u svakom bilo 10 dvokolica čime je upotpunjena prosječna pukovnija mobilizirana iz pojedinačnog sela, skupine sela ili jednog granizona.⁵⁵ Kako bi se dodatno pojasnila struktura asirskih oružanih snaga uporabom modernih termina, nužno je također spomenuti poredak postrojbi koji je funkcionirao u doba Sargona II.; naime najveća postrojba je bila svojevrsna *divizija* koja je brojala od 5000 do 10.000 ljudi pod zapovjedništvom magnata ili upravnika provincije, potom su postojale *brigade* od oko 1000 ljudi pod vodstvom *rab i-lima* (helenistički pandan bi bio *hilijarh*), ispod njih su bile *bojne* od oko 500 ljudi pod zapovjedništvom *rab 5-me-ata* (*zapovjednik petstotine*), zatim su postojale *satnije* od 100 do 200 ljudi kojima su zapovjednici mogli biti *rab 2-me-at*, *rab 1-me-at* (*zapovjednici dvijestotine ili stotine*) ili *rab kisri* (*zapovjednik kohorte*), te na kraju su postojali *vodovi* od 50 ljudi pod zapovjedništvom *rab hanšea* koji su se najvjerojatnije sastojali od gore navedenih desetina.⁵⁶ Još je važno spomenuti pitanje sveukupne brojčane snage asirske vojske, jer zbog nepostojanja decidiranih podataka u samom asirskom korpus, procjene o krajnjoj snazi ljudstva uveliko variraju s tim da neki podaci govore o vojsci koja je potencijalno mogla mobilizirati do 500.000 ljudi iako navodi za period 8. stoljeća govore realnijoj cifri od 150.000 do 200.000 vojnika, po svojoj mogućnosti zapravo komplementarnog sastava stajaće vojske.⁵⁷ Iako je Asirija inkorporirala brojne inorodne vojnike poput Aramejaca, Kimerana, Izraelita, Arapa i Elamita u svoje redove, elementi koji su odlučivali o broju dostupnih vojnika morali su se zasigurno temeljiti na realnim čimbenicima, poput broja trenutno dostupnih trupa i brzine njihove mobilizacije, zatim

⁵⁵ Sittlman, Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment*, 30.

⁵⁶ Sarah C. Melville, *The Campaigns of Sargon II., King of Assyria, 721-705 B.C.* (Norman: Oklahoma University Press, 2016), 29, pristup ostvaren 18.7. 2019., <https://books.google.hr/books?id=tGe2DAAAQBAJ&pg=PA29&lpg=PA29&dq>.

⁵⁷ Richard A. Gabriel, Karen S. Metz, *A Short History of War- The Evolution of Weapons and Warfare* (Carlisle Barracks, Pennsylvania: Strategic Studies Institute/U.S. Army War College, 1992), 28, pristup ostvaren 18.7. 2019., https://archive.org/details/DTIC_ADA255111.

pitanje udaljenosti koja se morala prijeći do konfliktne točke i ponajviše osnovnih logističkih zahtjeva u vidu snabdijevanja vojske najosnovnijim potrepštinama koje se ponekad nisu mogle dobiti zapljenom unutar neprijateljske teritorije. Ali, ostaje činjenica da je asirski vojni stroj u svakom trenutku brojao zasigurno desetine tisuća kvalitetno opremljenih i iskusnih vojnika koji su u gotovo tri stoljeća neprekidnog ratovanja prekrojili kartu stare Mezopotamije.

8. Asirsko pješništvo

Fundamenti primjene asirske oružane sile pronalaze se upravo u njezinim granama i komplementarnim rodovima preko kojih se oslikava niz doktrinarnih i strukturalnih koncepata, poput raspoređivanja bojnog poretka kako u maršu tako i na bojnom polju ovisno o namjeni individualnih komponenti, preko uporabe specijalističkih postrojbi sukladno operacijama u tijeku, do angažmana raznovrsnih snaga u različitim fazama bitke ili kampanje i najzad do diversifikacije uloga vojnika unutar zasebnih grana što proizilazi iz nivoa kompleksnosti vojnih pohoda, ali i zbog kontriranja različitim neprijateljskim snagama na terenu. Sama asirska vojska je slijedila tipičan mezopotamski uzorak organizacije oružanih snaga kroz podjelu vojske na tri glavne grane: pješništvo, konjica i dvokoličari, ali uz specifične tipološke odrednice koje su usavršile postojeći model kroz uporabu naprednih organizacijskih metoda, tehničko/tehnoloških rješenja i kreacijom specijalističkih postrojbi što se ponajviše ogleda u pojavi prve poznate vojne inženjerije koja je uvela revoluciju u opsadnom ratovanju. No, kako bi se spoznale navedene odrednice, nužno je pojedinačno razložiti svaku granu asirske vojske sukladno ulogama njihovih rodova na bojnom polju. Prvo treba otpočeti s pješništvom koje je u cjelini postojanja asirske države bilo primarna snaga unutar asirske vojske i sukladno tome podnosila najveći teret nepreglednog niza borbi koje su vodili asirski kraljevi. S diobom pješništva se može otpočeti preko razlikovanja postrojbi koje su činile lako pješništvo, a čija pojava u asirskim redovima u početku nije bila rezultat standardnih regrutacijskih praksi koje su se odnosile na etničke Asirce, već zapravo rezultat inkorporacije u neoasirskom periodu inorodnih nomadskih ili polunomadskih zajednica unutar carstva čija je forma ratovanja najbolje odgovarala ulozi lakog pješništva. Lako pješništvo kao takvo se dijelilo na pomoćne strijelce i pomoćne kopljanike, gdje su prvi bili regrutirani iz redova Itu`ejaca i niza aramejskih plemena, a drugi iz redova Gurejaca ali i drugih plemenskih skupina iako se pretpostavlja da su Asirci takvu koncepciju lakih kopljanika, barem prema opremi, originalno

preuzeli iz neo-hetitske vojne tradicije.⁵⁸ Također, postoje indicije da su zbog svog vojnog statusa navedena plemena uživala oblik unutarnje autonomije koji je bio jamčen kroz vojnu službu, ali i kroz policijsko-graničarske dužnosti. Oprema lakog pješništva u slučaju strijelaca i kasnije praćkaša se sastojala od jednostavne tunike i bez ikakve obuće, dok je oružje bilo kompozitni luk ili praćka i kratki mač, a kopljanici su od opreme nosili specifične kresaste kacige, drvene ili štitove od pruća, prsne ploče i duge tunike te su od obuće mogli nositi sandale ili asirske vojne čizme koje su postale izrazito standardizirani dio vojne opreme u cijeloj asirskoj vojsci, a oružje im se sastojalo od koplja i mača.⁵⁹ No, uporaba lakog pješništva na terenu se može promatrati kroz taktiku bliske borbe gdje su pomoćni strijelci pružali neposrednu podršku regularnim, oklopljenim ili pomoćni kopljanicima koji su nastupali prema neprijateljskoj liniji i pritom svojim štitovima čuvali strijelce iza sebe sve dok ne bi frontalno potisnuli neprijatelja.⁶⁰ No također kao ispomoć lakom pješništvu, ali i drugim asirskim postrojbama, vršena je i mobilizacija vazalnih teritorija sukladno vojnim i ljudskim kapacitetima unutar njih te su time formirane postrojbe za sve grane asirske vojske, no ponajviše su na glasu bili praćkaši regrutirani među Kaldejcima i Aramejcima. Uloga praćkaša kao drugog ešalon bacačkih trupa se zapravo zasnivala na poništavanju učinka neprijateljskih štitova jer je lansiranje kamenja pod visokim kutom u kombinaciji s paljbom strijelaca pod nižim kutom konstantno ostavljalo neprijatelje otvorenima za pogotke od strane jednog od dva navedena oružja.⁶¹ Ipak, priroda lakog pješništva je omogućavala raznoliku primjenu na terenu što se ogleda u pet primarnih funkcija: prva, kretanje ispred ostatka vojske u marševskom poretku s ciljem izviđanja u svrhu lociranja neprijateljskih zasjeda, uspostavljanja kontrole nad putevima i riječnim prijelazima i pronalaska pogodne lokacije za podizanje logora, druga, zarobljavanje neprijateljskih izviđača, treća, čarkanje zarad uspostave kontrole nad važnim prijelazima (u slučaju da su zauzeti), četvrto, u frontalnoj bitci probijanje bokova neprijatelja i potiskivanje njegovog lakog pješništva i peto, zauzimanje prvih položaja prilikom probijanja gradskih zidina.⁶² Sljedeća instanca je regularno pješništvo koje se prvotno sastojalo isključivo od općeg pješništva ili *zukua* koje je od oružja nosilo koplja, mačeve i lukove te je bilo opremljeno špicastim kacigama (prvotno oznaka asirskog etniciteta), dugim tunikama bez oklopa i okruglim brončanim ili kvadratastim štitovima od pruća.⁶³ Također, u ranim fazama carstva, iz redova općeg

⁵⁸ Tamás Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry* (Budapest: Eötvös University Press, 2012), 32, 39, 49, pristup ostvaren 18.7. 2019., http://www.eltereader.hu/media/2014/02/Assyrian_Army_I_1.pdf.

⁵⁹ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 25, 38.

⁶⁰ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 31.

⁶¹ Sittlman, Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment*, 62.

⁶² Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 48.

⁶³ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 53, 61-62.

pješništva je zasigurno vršena regrutacija u redove *asharittua*, odnosno elitnog pješništva koje je obično prikazivano s kopljaničkom opremom poput kratkog koplja, mača i štitova kao što su bili drveni kvadratasti štitovi ojačani kožnim vezicama ili okrugli brončani štitovi koji su mogli biti ojačani koncentrično poredanim metalnim šiljcima.⁶⁴ Status regularnog je proizilazio iz činjenice da je taj tip pješništva regrutiran iz redova etničkog asirskog ruralnog stanovništva, dok im se uloga na bojnopolju podešavala sukladno situaciji i s obzirom na oružje s kojim su raspolagali. Opće pješništvo kao kategorija je imalo čitav niz podinstanci koje su se pojavljivale u 9. i 8. stoljeću, a proizašle su vjerojatno iz okvirne diobe *kisir sharuttija* (stajajuće vojske) i *sab sharrija* (vojnih obveznika) te se tako u navedenom periodu pojavljuju kategorije pješnika poput *quradua* ili *hrabrih* koji su činili najkvalitetniji dio pješničkih snaga, potom *zakkua* ili *izuzetog pješništva* što je po svojoj mogućnosti predstavljao vojne kolone pozvane u službu ili one koji su služili u vojsci u zamjenu za socio-ekonomske olakšice, zatim *kallapua* ili *regularaca* čija uloga u vojnom poretku nije u potpunosti jasna zbog višeznačnosti samog imena, ali je poznato da su vršili čitav niz vojnih, policijskih i zaštitnih dužnosti, te su bili organizirani u satnije i predvođeni posebnim časnicima *rab kallapni* i *šaknu kallapani*.⁶⁵ Osim navedenih postojale su i brojne druge kategorije općih pješnika čiji nazivi ili imaju apstraktno značenje koje se odnosi i na asirske i na neprijateljske vojnike poput *mundahsu* i *muqtablu* što doslovce znači *ratnik* ili s druge strane isključivo kolektivne odrednice bez jasne formacijske uloge poput *gunu* ili *horde*.⁶⁶ Ali, ipak glavne funkcije regularnog pješništva, kada nije bilo pozivano u borbu, su zapravo bile statične prirode što se ogleda u garnizonskim dužnostima gdje su osiguravali pozadinu asirskih granica i u slučaju invazije su pojačavali trupe u graničnim utverdama što upravo dovodi do druge dužnosti, odnosno do kontrole nad utverdama poglavito na sjevernim, istočnim i zapadnim granicama iz kojih su nadzirali kretanje neprijatelja ili su vršene izviđačke operacije i konačno do pograničnih dužnosti na prostorima gdje nije bilo utvrda poput nadzora nad planinskim prijevojima, pustinjama i močvarama i što je karakteristično, da su se u posljednjem slučaju trupe regrutirale na sezonskoj bazi što je značilo da nisu bile pod striktnom vojnom obvezom, ali su isto tako bile dovoljno adekvatne da su se mogle koristiti za postavljanje isturenih zasjeda i presretanje manjih neprijateljskih skupina.⁶⁷ Pored općeg pješništva nužno je spomenuti i druga dva elementa regularnog pješništva koji nastaju kao oblik daljnje specijalizacije kapaciteta regularnog pješništva, ali vjerojatno kao i vid pojednostavljanja mobilizacije i opremanja trupa. Regularni strijelci i regularni kopljanici

⁶⁴ Sittlman, Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment*, 159-160.

⁶⁵ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 59, 67, 69, 74.

⁶⁶ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 58-60.

⁶⁷ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 78-82.

nastaju kao oblik dopune općeg pješastva i po opremi su zapravo segmentacija postojećeg pješastva, ali i u određenim instancama čine temelj pješačkih snaga pogotovo u provincijama, što se ogleda u priljevu inorodnih vojnika iz nomadskih zajednica pogotovo u redove strijelaca, dok kopljanici ostaju uglavnom etnički Asirci iz gradskih i pogotovo iz ruralnih sredina. Ali, elita asirskog pješastva je počivala na profesionalnom teškom pješastvu, odnosno oklopljenom kopljaniku ili asirskoj verziji hoplita gdje su trupe tog nivoa korištene za izravno probijanje neprijateljskih linija kroz usklađeno nastupanje u bliskom poretku i u razvučenoj liniji s preklopljenim štitovima istovremeno podržani od strane strijelaca i praćkaša od pozadi, ali isto tako teški kopljanik se nakon razbijanja neprijateljskog poretka u bliskoj borbi mogao boriti samostalno, u parovima, potpomognut pomoćnim ili regularnim kopljanikom, ali uvijek uz podršku barem jednog pomoćnog strijelca iza sebe.⁶⁸ No treba istaknuti da prvi prikazi teškog pješastva potječu iz Asarhadonovog doba gdje im se oprema obično sastojala od prsnog oklopa s kožnim pojačanjima, zatim kacige sa sigurnosnom vezicom i zaobljenog drvenog štita povezanog brončanim okvirom.⁶⁹ Takva asirska *falanga* je vjerojatno bila najmasovnija formacija tog tipa na starom istoku, no ono što se treba nadodati jest da su osim teških kopljanika postojali i oklopljeni strijelci koji su prvotno predstavljali vid specijalističkih ili možda provizornih trupa korištenih uglavnom u opsadama gdje su bili podržani štitonošama i raspoređeni u redove iza opsadnih strojeva prilikom probijanja zidina, ali su u kasnijim epohama zasigurno činili jezgru strijelaca u stajaćoj vojsci zbog sveobuhvatnog programa reorganizacije vojske kojim je standardizirana i oprema dostupna profesionalnim vojnicima. Nadalje, postoje i prikazi oklopljenih praćkaša isto u kontekstu opsada koji su također bili raspoređeni iza strijelaca gdje su kombiniranom vatrom potiskivali neprijatelja na zidinama te se iz navedenog može pretpostaviti da su i oni činili dio stajaće vojske. Glavna odrednica opreme teškog pješastva, ali i kraljevskih tjelohranitelja je na vrhuncu carstva postao željezni skalirani oklop duljine obično do struka u kombinaciji sa špicastom kacigom i u slučaju kopljanika, okruglih metalnih štitova koji su uzduž pokrivali cijelo tijelo, dok se oružje sastojalo od kratkog koplja i mača.⁷⁰ Kraljevski tjelohranitelji su također imali svoju pješačku komponentu, ali ne u standardnom formacijskom smislu već su formirali manje odrede ili su djelovali pojedinačno zarad zaštite kralja na dvoru ili u bitci, kao i za zaštitu drugih dvorjana ili važnih objekata. Opća podjela kraljevskih tjelohranitelja počivala je na dvije instance: *ša-šepe* ili *osobni čuvari* koji su činili neposredni obroč zaštite kralja ili velikodostojnika i time se može reći da su vršili standardnu gardijsku ulogu, dok su *qurbutu* ili *tjelohranitelji* bili gardijska

⁶⁸ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 107-108.

⁶⁹ Sittlman, Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment*, 171.

⁷⁰ Rawlinson, *The Seven Great Monarchies of The Ancient Eastern World Vol 1: Chaldea & Assyria*, 258.

elita od kojih su se ili formirale cjelovite postrojbe uglavnom u vidu konjice i dvokoličara, ili su djelovali samostalno vršeći službene djelatnosti širom carstva poput kraljevskih agenata, glasnika, sudaca i provincijskih nadzornika čime je zapravo kralj vršio određeni oblik mikromenadžmenta unutar države jer je u gardistima imao provjereno ljudstvo sposobno za vršenje različitih djelatnosti.⁷¹ Takve kontrolne dužnosti gardista su zasigurno imale i obavještajnu komponentu pogotovo ako se razumije činjenica da su guverneri i magnati ili *rabuti* (splet raznih visokih službenika i vojne elite) imali pravo sprovoditi vlastite vojne kampanje u svrhu zaštite granice ili uzimanja danka od okolnih zemalja, te da su zato mogli podići vlastite oblasne snage koje su sami opremali ili čak preuzeti kraljeve profesionalne postrojbe ili postrojbe vazala. Časnički kadar pješastva se temeljio na *rab kisrijima* kao zapovjednicima osnove taktičke ili teritorijalne postrojbe; satnije (do 200 vojnika), dok se temelj opreme i autoriteta svih časnika zasnivao na nošenju ceremonijalnog buzdovana u obliku rozete s kožnom omčom na kraju koja je imala i ulogu biča, a drugi elementi izgleda su se mijenjali u 9. i 8. stoljeću preko nošenja ukrašenog kilta do uvođenja skaliranog oklopa sa špicastom kacigom i zlatnih ili srebrnih narukvica, te kombinacije oružja u vidu koplja (korišteno isključivo od strane konjaničkih časnika), luka, tobolca za strijele i mača.⁷² Također je nužno napomenuti dvije specifične instance vezane uz *kisrue* u formacijskom smislu: prva, da je *kisru* pored vojne odrednice predstavljao i oblik civilnog udruživanja, odnosno da su se u *kisrue* skupljali civili sukladno njihovim profesijama i druga da su ulogu *rab kisrija* ali i drugih časnika, kao i profesionalnih vojnika često vršili eunusi jer se kroz takve ljude osiguravala potpuna predanost carstvu i kralju. Stoga, čin *rab kisrija* je obuhvaćao niz dužnosti ovisnih o mjestu službe i namjeni, no u mobilizacijskom smislu je bio podređen vojnom prefektu koji je provodio samu mobilizaciju i predvodio trupe u lokalnim kampanjama ili bi inkorporirao svoje postrojbe u veću kraljevsku vojsku ako bi strategijska koncepcija takav potez nalagala, osobito u doba Sargonida zbog raspona vojnih operacija koje su sprovodili.

9. Konjica i dvokoličari

Mobilnost asirske vojske na terenu je ležala u združenom djelovanju konjice i dvokolica čiji je operativni doseg u borbi, ali i u vršenju nadzornih dužnosti u mirnodopskom periodu, nerijetko odlučivao o uspjehu cjelokupne vojne kampanje ili o stabilnosti situacije u provincijama. Kako bi se razradila načela uporabe navedenih grana, potrebno je razlučiti koncepcijske elemente koji su

⁷¹ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 120-121, 124, 127.

⁷² Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*, 143-144.

definirali razvoj i strukturu konjice spram dvokoličarskih postrojbi. Iako je konjica mlađa grana asirske vojske, glavne odrednice koje su utjecale na njezin razvoj kao zasebne grane jasno diferenciraju praksu primjene od one koju su imale dvokoličarske postrojbe kao starija inkarnacija mobilnih snaga. Naime, uporaba konjanika kao izviđača i glasnika je imala dugu tradiciju na starom istoku, no tek od 10. stoljeća pr. Kr. u slučaju bliskoistočnog prostora, se može govoriti o pojavi konjice kao zasebne vojne grane koja nastaje na prostorima današnjeg Irana, Egipta, neo-hetitskih i aramejskih država, dok se u Asiriji pojavljuje u 9. stoljeću i to u vidu lake mobilne platforme gdje su dva konjanika djelovala u tandemu u kojem je jedan vršio ulogu štitonoše držeći uzde od oba konja, dok bi drugi djelovao kao strijelac kojega zaklanjao prvi konjanik.⁷³ U navedenom slučaju se ogleda snažno koncepcijsko nasljeđe dvokoličarskih postrojbi o kojima će biti riječi, no afirmacija konjice u njezinom punom kapacitetu je zapravo bila rezultat specijalizacije konjanika kao individualnog ratnika što će ostvariti u 8. stoljeću. Ali važno je napomenuti još jednu činjenicu koja je uvjetovala ubrzani razvoj asirske konjice, a ona leži upravo u djelovanju naroda na prostoru današnjeg Irana, odnosno Medijaca i Perzijanaca koji su se asirskim upadima iza planine Zagros suprotstavljali vlastitim konjicama, što je s druge strane uvjetovalo Asirce da oforme svoju konjicu kako bi mogli sprovesti pljačkaške upade na prostor Irana koji su se u doba Tiglat-Plesera III. protezali i do planine Damavand u okolini današnjeg Teherana.⁷⁴ Upravo u doba Tiglat-Plesera dolazi i do pojave konvencionalne konjice koja se prvotno dijelila prema opremi konjanika, odnosno na oklopljene i neoklopljene konjanike, da bi od Sanheribovog vremena oklop postao normativ za sve konjanike koji se od tada počinju dijeliti prema oružju, to jest, jesu li kopljanici ili strijelci što u strateškom smislu konjicu afirmira kao frontovsku ili manevarsku zbog diferencijacije u oružju. Također, sama konjanička oprema u asirskoj vojsci je bila podosta rudimentarna jer Asirci nisu poznavali sedlo, mamuze i stremen, ali s druge strane, oprema ratnika je bila izrazito kvalitetna jer se sastojala od špicaste kacige osigurane kožnim kopčama, dok je za zaštitu tijela nošen skalirani oklop s produženim donjim dijelom u svrhu zaštite slabina u kombinaciji s knemidama te vrste, a standardni set oružja se sastojao od koplja i mača (barem kada su u pitanju kopljanici).⁷⁵ Još je važno istaknuti i detalj u vezi zaštite samih konja, jer je upravo asirska konjica prva koja je počela oklopljavati konje kroz uporabu višedijelnog kožnog oklopa koji je ili pokrивao cijelo tijelo konja ili samo prsa, dok je

⁷³ Sittlman, Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment*, 61.

⁷⁴ Healy, McBride, *The Ancient Assyrians*, 21.

⁷⁵ Auguste Demmin, *An Illustrated History of Arms and Armour from The Earliest Period to The Present Time*, prev. C.C. Black (London: G. Bell and Sons Ltd., 1911), 23-24, pristup ostvaren 25.7. 2019., <https://archive.org/details/illustratedhisto00demmrch>.

čelo konja često bilo zaštićeno brončanom pločom.⁷⁶ No, i među tjelohraniteljskim postrojbama dolazi do formiranja konjaničkih postrojbi naoružanih kopljima, mačevima i lukovima koje, kao i ostatak konjice, svoj vrhunac doživljavaju za vrijeme Ašurbanipalove vladavine. Ali što je još važnije, u formacijskom smislu, nastale su tri kategorije tjelohraniteljske konjice: prva, *pethal qurbute* koja je bila standardna konjanička postrojba (ali je služila u provincijama uže Asirije)) i koja se sastojala od nekoliko pukovnija, zatim druga, *pehtalli šepe* ili *konjica osobne garde* koja je vjerojatno bila zasebna pukovnija (do 1000 konjanika) u sastavu *pethal qurbutea* i konačno *pethalli ša-qurbute* koja je činila kraljevsku pratnju čiji su istaknuti članovi vršili ulogu sličnu *hetairoima* (pratiteljima) kakve je imao Aleksandar Veliki.⁷⁷ Rekrutacija za konjaničke postrojbe stajaće vojske, pored etničkih Asiraca, je obuhvaćala i brojne strance koju su kao vazali ili čak i kao ratni zarobljenici, ako su prije zarobljavanja bili konjanici, inkorporirani u asirski konjicu, a isto tako su i magnati i guverneri imali pravo podizanja vlastitih provincijalnih konjaničkih trupa za čije su izdržavanje bili sami odgovorni, no još je potrebno istaknuti da su sve konjaničke postrojbe imale vlastite timaritelje koji su kao pomoćno osoblje brinuli o konjima na terenu ili su po potrebi dopremali svježe konje u svoje postrojbe. Časnici u konjici su počinjali opet od prefekta kao glavnog lokalnog zapovjednika, ali je isto kao i u slučaju pješništva, časnički kadar počivao na *rab kisri ša pethallijma* ili zapovjednicima konjaničkih satnija, ali onima u sastavu stajaće vojske, a provincijalne trupe su predvodili *rab pethalliji*, dok su kuriozitet u časničkom kadru konjice specijalizirani časnici za regrutaciju ili *mušarkisu*.⁷⁸ Osnovne konjaničke postrojbe su također bili *kisrui* veličine do 200 konjanika koji su vjerojatno nastajali iz skupina od po 50 konjanika, dok također postoje i navodi o konjaničkim timovima ili *urat pethallima* čija veličina nije precizirana, ali isto tako postoje i određeni podaci o većim neimenovanim postrojbama koje su dosezale do 1000 konjanika (moguće je da su od istih nastajale *divizije* od čak 5000 konjanika) od kojih je jedino poznata stara gardijska pukovnija iz doba Sargona II. pod imenom *kitullu perru*.⁷⁹ Konačno, Asirci su i prva sila koja je počela koristiti konjicu kao sredstvo u odlučivanju ishoda bitke. Naime, asirska konjica je do kraja 8. stoljeća korištena po ustaljenom mezopotamskom šablonu gdje je vršila ulogu izviđačkih trupa, stražarskih ili patrolnih dužnosti u planinskim područjima, čarkara, sudjelovanja u isključivo konjaničkim okršajima, čuvanja bokova bojne linije i vršenja potjera nad potisnutim neprijateljem.⁸⁰ No, od vremena Sargona II., konjica poprima ulogu frontalnih postrojbi

⁷⁶ Tamás Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry* (Budapest: Eötvös University Press, 2012), 21, pristup ostvaren 25.7. 2019., http://www.eltereader.hu/media/2014/02/AssyrianArmy_I_2.pdf.

⁷⁷ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 31.

⁷⁸ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 43.

⁷⁹ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 50-51

⁸⁰ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 49.

gdje se upravo konjanički juriš koristi kako bi se probile neprijateljske linije, dok je uloga pješništva bila da održi centar asirske linije, ali isto tako treba istaknuti da je asirska konjica u velikim bitkama najbolje djelovala u sinergiji s dvokolicama gdje bi u obuhvatnom pokretu dvokolice probijale neprijateljsku liniju praveći procjep koji bi koristila konjica kako bi mogla napasti neprijatelja od pozadi s tim da bi pješništvo jurilo na neprijateljske snage uzduž bojišnice kako bi osiguralo konjicu.⁸¹ Dvokoličarske postrojbe imaju dugu tradiciju djelovanja na prostorima Mezopotamije, štoviše samo ishodište dvokolice seže još od kraja 4. tisućljeća pr. Kr. kada u mezopotamskim gradovima dolazi do razvoja mobilnih platformi ili sanjki koje su se pokretale pomoću horizontalno povezanih debala koje su vukli bikovi, dok su zapravo po funkciji vršile ulogu pokretnog svetišta na kojima je nošen gradski bog tijekom procesija ili čak prijestolja na kojima je bio postavljen kralj grada.⁸² Pored navedene uloge, uporaba takvih platformi se najviše temeljila na transportaciji različitih tereta te je upravo zbog tromosti postojećeg modela po određenim procjenama u 32. stoljeću pr. Kr. u Mezopotamiji došlo do pojave prvih vozila na kotačima, to jest, prvih kočija. Nekoliko stoljeća kasnije, oko 2700. pr. Kr. razvijaju se prve bojne kočije u kombinaciji s četiri ili dva kotača punog profila koje vuku parovi konja, magaraca, mula ili križanaca kulana dok je posada kočije obično brojala do dva člana, kočijaša i bacača koplja ili je kočijaš u lakšoj varijanti kočije s dva kotača samostalno borbeno djelovao uporabom bojne sjekire i koplja.⁸³ U navedenom periodu, bojne kočije su obično bile sredstvo rezervirano za kralja koji je uporabom istih dobio mobilno zapovjedno mjesto uz pomoć kojeg je mogao lakše kontrolirati vlastitu liniju u borbi, ali su uskoro i drugi članovi gradskog plemstva, a potom i prvi profesionalni vojnici u vidu uvježbanih posada kočija, počeli koristiti navedeno sredstvo kao jurišno oružje namijenjeno za probijanje neprijateljskih linija i time odlučivanje ishoda bitaka. Takva strategijska koncepcija kočije dovodi do njezine metamorfoze u još učinkovitije sredstvo krajem 21. stoljeća pr. Kr. kada nekoliko tehničkih rješenja utječe na smanjivanje težine i povećanje brzine, poput pojave žbicastih kotača i standardizacije vučnih životinja u vidu konja, ali i kroz pojavu bolje opreme za kontroliranje istih poput žvala s uzdama koje zamjenjuju nosne alke, potom i zbog unapređenja remenja i jarma zbog čega su tada već konceptijski formirane dvokolice mogle dostići brzinu od preko 50 kilometara na sat, a paralelno s pojavom dvokolice dolazi i do šire uporabe kompozitnog luka i strijela s brončanim vrhovima čime je formirana izrazito

⁸¹ Sittlman, Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment*, 60.

⁸² William J. Hamblin, *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC- Holy Warriors at the Dawn of History* (London/New York: Routledge- Taylor & Francis Group, 2006), 130, pristup ostvaren 30. 7. 2019., <https://archive.org/details/WarfareInTheAncientNearEastTo1600BC>.

⁸³ Hamblin, *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC- Holy Warriors at the Dawn of History*, 135-137.

učinkovita borbena platforma.⁸⁴ Kada je u pitanju Asirija, najstariji poznati pisani spomen uporabe dvokolica potječe iz anala kralja Arik-Den-Ilia s kraja 14. stoljeća, te se upravo kombiniranjem dostupnih vizualnih i pisanih nalaza može spoznati postupan razvoj asirske dvokolice u funkcionalnom, tehničkom i formacijskom smislu u vremenskom rasponu od gotovo 600 godina. Dostupni vizualni prikazi počev od 12. stoljeća, predočavaju da je u ranim fazama dvokolica bila otvorenog tipa, a da je njezina struktura bila ojačana bočnim panelima, kao i pozadinskim šiljatim brončanim štitom, tek u narednim stoljećima zarad dodatne zaštite dvočlane posade, ali isto tako pogonsku snagu dvokolice tada čine dva ili tri konja dok se oružje posade sastojalo od luka, sjekira i koplja te su na dvokolice ponekad postavljeni okrugli amblemi na štapovima kojima se signalizirao status vodećeg vozila u bojnom poretku ovisno o krilu, no također prikazi iz 8. stoljeća svjedoče o ojačavanju bokova dvokolice metalnim pločama i o uvođenju oklopa za posade i konje (koji su bili upregnuti u parovima ili u četvorkama) kao i o uporabi nove vrste lakšeg kotača s osam žbica koji je zamijenio prijašnji model od šest žbica.⁸⁵ U formacijskom smislu, asirske dvokoličarske postrojbe su se izgrađivale oko glavnog zapovjednog eskadron u čijem je sastavu pored časnika, obično djelovao gardijski ili *ša-šepe* odred uz podršku *otvorenih* ili *pattute* i *oklopljenih* ili *thalipu* dvokoličarskih odreda.⁸⁶ Zbog nedefiniranih standarda u razlikovanju navedenih skupina, ne može se precizno odrediti jesu li tipovi spomenutih dvokolica oslikavali samo modele za različite namjene ili pak zasebne postrojbe, no ono što se može pretpostaviti jest da zbog pripadnosti zapovjednom eskadronu, spomenuti elementi su vjerojatno predstavljali oblik izviđačkih i jurišnih trupa kojima je glavni zapovjednik neposredno raspolagao na terenu. Glavnina dvokoličarskih postrojbi je zapravo bila profesionalnog karaktera, odnosno pripadale su stajaćoj vojsci iako je bilo i provincijalnih trupa tog tipa, te su se kretale od postrojbi sastavljenih od pripadnika deportiranih naroda, preko skupina takozvanih *vlasnika dvokolice*; odnosno pripadnika gradskih elita koji su si mogli priuštiti vlastite dvokolice i posade ali su po potrebi morali formirati cijele postrojbe, do dvorskih i gardijskih dvokoličara pod neposrednim zapovjedništvom kralja. Ali, temelj dvokoličarskih postrojbi konstituirala su zapravo dva zbora profesionalnih dvokoličara; prvi koji se sastojao od "gradskih trupa" odnosno od pet kombiniranih dvokoličarsko-konjaničkih postrojbi stacioniranih u gradovima uže Asirije: Aššuraia (grad Ašur), Arraphaia (današnji Kirkuk), Arzuhinaia (Tell Chemchemal kod Kirkuka), Arbailaia (današnji Irbil) i Armaia (sastavljena od Aramejaca i stacionirana u gradu Lahiru) i drugi zbor od sedam postrojbi stacioniranih u provincijama: četiri nazvane po imenima svojih zapovjednika u doba

⁸⁴ Hamblin, *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC- Holy Warriors at the Dawn of History*, 145.

⁸⁵ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 56-57, 65

⁸⁶ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 69-70.

Sargona II.; Šarru-emuranni, Marduk-šarru-usur, Taklak-ana-Beli, Adallal i Nergal-šarrani te *Kaldaia* (zapovjednik nepoznat) i *Samerinaia* (zapovjednik Nabu-belu-ka'in) koje su nazvane po Kaldejcima i samarijskim Židovima koji su u njima služili.⁸⁷ Posade dvokolica u početku su bile dvočlane, ali se u doba Tiglat- Pilesera III. povećavaju na tri člana paralelno s pojavom oklopa na dvokolicama, dok u doba Ašurbanipala posade dobivaju i četvrtog člana čime definitivno gube na pokretljivosti i brzini, ali je kombinacija takvih dvokolica s konjicom značila da je asirska vojska posjedovala kapacitete za iznenadne udare pri velikoj brzini na velike neprijateljske formacije.⁸⁸ Standardna konfiguracija posade se sastojala od kočijaša ili *mukli appatea*, zatim ratnika ili *maru damqua* i štitonoše ili *tašlišua* (kasnije je dodan još jedan), no što je karakteristično za dvokoličarske posade jest da one nisu formacijski smatrane posadama već skupovima vojnika iz različitih postrojbi gdje su svi zasebni članovi pripadali postrojbama koje su opisivale njihovu dužnost na dvokolici tako da je u svakom segmentu postojala zasebna hijerarhija što se izrazito ogleda u činovima štitonoša gdje je postojao glavni štitonoša koji je ujedno bio i član zapovjednog kadra u dvokoličarskoj postrojbama u kojoj je služio.⁸⁹ Časnički činovi su po funkciji bili vrlo slični onima u konjici, s naglaskom na *rab kisrija* i *rab hanšea* ili *zapovjednika pedeset dvokolica* kao temeljnim zapovjednicima čije su formacije podređene prefektu, dok se kao specifični činovi ponovo ističu časnici za regrutaciju, ali i *rab urate* ili zapovjednici timova i *rab mug* ili zapovjednici konjice, odnosno dvokolica čija uloga nije razjašnjena zbog manjkavosti dostupnih izvora u tom pogledu.⁹⁰ Ali, iako uloga dijela časničkog kadra nije u potpunosti razjašnjena, veličina samih postrojbi uglavnom jest, pogotovo ako se ima u vidu činjenica da je poznato da su se prvotne asirske dvokoličarske postrojbe sastojale od eskadrona koji su brojali 100 do 120 dvokolica podijeljenih u vodove od 30 do 40 dvokolica, da bi od 8. stoljeća vodovi bili uglavnom sastavljeni od 50 vozila te da su se od njih formirali eskadroni od 100 ili 200 dvokolica, a da su isto tako sve profesionalne postrojbe konjice i dvokolica bile podijeljene u dvije *divizije* (jedna pod zapovjedništvom glavnog eunuha, a druga pod nekolicinom vodećih generala/guvernera) koje su u doba Sargona II. sveukupno brojale oko 200-240 časnika i više od 20.000 vojnika.⁹¹ Navedene cifre upravo svjedoče o nivou organizacije i uporabe mobilnih postrojbi u Asirskom Carstvu čime u cijelosti postaje jasno gdje je počivao strategijski potencijal asirskih snaga uz pomoć kojega su i uspostavili impozantnu vojnu silu. Također visok nivo stratifikacije mobilnih snaga i njihovog raspoređivanja na ključnim točkama carstva, je ujedno predstavljao i asirsku

⁸⁷ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 78-81

⁸⁸ Wise, McBride, *Ancient Armies of the Middle East*, 34.

⁸⁹ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 107-108.

⁹⁰ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 128, 130, 133, 135.

⁹¹ Dezső, *The Assyrian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*, 136, 142.

konceptiju strateške rezerve koja je time omogućavala asirskim kraljevima kvalitetan angažman snažnih mobilnih snaga u raznim operacijama kako bi se osigurala stalna borbena podrška pješaćkom jezgru asirske vojske i na taj način manevarskim kapacitetima izdominirati neprijatelja.

10. Vojna inženjerija i opsadno ratovanje

Još u neolitik, proto-urbane zajednice su stremile ka ostvarivanju temeljne sigurnosti svojih središnjih naselja u vidu postavljanja određenog oblika fizičke barijere oko perimetra naseljenog prostora. Najraniji oblici takve zaštite se mogu ogledati u vidu podizanja nasipa ili drvenih prepreka, no u slučaju starih naselja i potom gradova Plodnog polumjeseca, karakteristična je uporaba kamena, a kasnije i blatnih cigli, kao osnovnog sredstva za izgradnju obrambenih zidina čime je uspostavljena učinkovita barijera koja je razmjerno kvalitetno štitila lokalno stanovništvo od nasrtaja neprijateljskih sila. To je ujedno značilo da je ishod rata odlučivan isključivo u sučeljavanju suprotstavljenih vojski na otvorenom polju jer su gradske sredine predstavljale uporišta čije je osvajanje bilo praktički nemoguće zbog nivoa zaštite kojega su posjedovale. Takva strateška limitacija, primorala je doktrinarne promjene koje su uvjetovale pojavu specijaliziranih metoda i sredstava za preuzimanje gradova, odnosno dolazi do postupne pojave opsadnog ratovanja čiji korijen nastanka nije u potpunosti razjašnjen, ali najstariji vizualni reprezentivi na kojima su jasno prikazani opsadni strojevi potječu iz Egipta te su datirani na 2000. godinu pr. Kr.⁹² Daljnji razvoj opsadnog ratovanja na prostorima Plodnog polumjeseca djelomično je poznat uglavnom preko izvora iz akadskog i starobabilonskog perioda u kojima se jasno diferencira uporaba udarnog ovna, opsadnog tornja ali i pokretnog zida sastavljenog od drvenih štitova koji je korišten kako bi se omogućilo sustavno napredovanje napadačkih trupa.⁹³ Isto tako, izvori iz starobabilonskog perioda govore o tipičnom uzorku u izgradnji fortifikacija za mezopotamske gradove koji su obično bili zaštićeni koncentričnim fortifikacijama koje su se pak sastojale od vanjskog zida oko kojega je pak bio jarak ispunjen vodom, dok je u unutrašnjosti grada postojao još jedan obrambeni zid koji je branio gradsku citadelu kao rezervni položaj, a sama su gradska vrata znala dosezati visinu od 6 metara (gradske zidine s tornjevima i preko 20 metara) te su obično bila izrađena od cedra i ojačana brončanim okvirom.⁹⁴ Također iz istog perioda, ishode podaci o drugim općim metodama opsadnog ratovanja koje su Asirci kasnije preuzeli, poput izgradnje

⁹² Fagan, *Great Battles of the Ancient World- Part 1*, 31.

⁹³ Hamblin, *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC- Holy Warriors at the Dawn of History*, 216-217.

⁹⁴ Hamblin, *Isto*, 222-223.

zemljanih rampi za dovlačenje strojeva i uporabe ljestava za prelaženje zidina, preko podizanja opsadnih kampova u svrhu odsijecanja grada od izvora resursa ili prijateljskih snaga u blizini, do tehnike potkopavanja zidina.⁹⁵ No ipak, povijesna epoha koja karakterizira afirmaciju opsadnog ratovanja jest period postupne ekspanzije Asirskog Carstva tijekom 1. tisućljeća pr. Kr. kada korpus dostupnih izvora o načelima i metodama takvog ratovanja daje jasniju sliku o tijeku operacija tog raspona prvenstveno zbog geografskog opsega u kojem su vršene. Iz navedenog se može zaključiti da iako Asirci nisu bili izumitelji opsadnog ratovanja, ipak su u najvećoj mjeri zaslužni za izgradnju navedenog koncepta u standardizirani oblik vojnog djelovanja koji im je omogućio vršenje učinkovitih ofenzivnih operacija čak i u najvećim neprijateljskim uporištima. Ali, kako bi se razumjele specifičnosti opsadnih operacija sprovedenih od strane Asiraca, potrebno je spomenuti dva osnovna modela u realizaciji istih od kojih se prvi naziva *aktivna* opsada gdje je cilj napadačke sile preuzimanje zidina i prelaženje preko njih, ispod njih ili izravno probijanje kao i uništavanje gradskih vrata, te *pasivne* opsade gdje je cilj bio okruživanje grada u svrhu izgladnjivanja, no također treba naglasiti da spomenuti modeli za vrijeme trajanja operacije nisu bili striktno odijeljeni već su zapravo najbolje funkcionirali u kombiniranoj uporabi.⁹⁶ Također, sam način izgradnje gradova, koji su se obično pravili na brdima ili nasipima i u blizini rijeka, ali tako da bi rijeka činila prepreku između barem jednog dijela zidina i neprijateljske vojske, je primoravao Asirce da u sklopu svog pohoda neprijatelja pokušaju poraziti na otvorenom polju prije nego li uspije povući svoje trupe unutar grada s dovoljno zaliha što je pak značilo da je opsada mogla potrajati i nekoliko godina i time bi vezala veliki broj potrebnih trupa. Iz tog razloga, metodičan pristup je bio neophodan kako bi se opsada što prije završila ako već iznenadni napad na grad ili poziv na predaju nije uspio, a on se ogleda upravo u razvoju nekoliko specijaliziranih opsadnih naprava kojima su upravljale posade sastavljene od regularnih vojnika. Osnovni opsadni stroj asirske vojske je bio udarni ovan čije je brvno bilo obješeno pomoću špaga o poprečnu gredu, te je imalo zašiljeni željezni ili trubasti vrh dok je sama konstrukcija bila zaštićena kupolom od koža i ponekad još prekrivana svježim kožama s vunom na njima kako bi stroj bio bolje zaštićen od požara, dok se pogon sastojao od četiri ili šest kotača ovisno o veličini stroja u kojem su mogla biti postavljena čak i dva brvna jedno pored drugog ili jedno iznad drugog.⁹⁷ Zbog težine i time sporosti takvih strojeva, asirska inženjerija je morala obično u neposrednoj blizini samih zidina napraviti drveni okvir koja bi štitio stroj prilikom kretanja (vjerojatno nalik na pokretne zidine iz

⁹⁵ Hamblin, Isto, 226-228.

⁹⁶ Fagan, *Great Battles of the Ancient World- Part 1*, 32.

⁹⁷ Philip Henry Gosse, *Assyria: Her Manners and Customs, Arts and Armour: Restored from Her Monuments* (London: Samuel Bentley and Co., 1852), 299-301, pristup ostvaren 4.8. 2019., <https://archive.org/details/assyriahermanne01gossgoog>.

prijašnjih epoha), ali isto tako su pravljene manje rampe od nasipane zemlje ili naslaganih cigli uz sam zid kako bi stroj mogao biti doveden do željene točke i zapravo bušenjem slabijih točki na zidu izazvati njegovo urušavanje. Druga točka obrane koja je bila ciljana su sama vrata prema kojima bi asirski vojnici jurišali s uzdignutim štitovima dok bi iz pozadine vatra strijelaca i praćkaša potiskivala neprijatelje na zidinama, a kada bi se dovoljno približili vratima, onda bi ti isti pješaci počeli bacati baklje na drveni okvir vrata kako bi ga spalili. Sljedeći opsadni stroj koji se mora spomenuti jest opsadni toranj koji je u najranijem periodu zapravo nastao kao nadgradnja udarnog ovna, odnosno asirski inženjeri su jednostavno produžili postojeću konstrukciju dodajući toranj iznad pogonskog dijela gdje se i dalje nalazio ovan s ciljem stvaranja mobilne fortifikacije čija je konstrukcija bila zaštićena snopovima od pruća i iz koje su strijelci mogli učinkovitije gađati neprijatelje na zidinama (u slučaju potrebe čak i preskočiti na neprijateljske zidine).⁹⁸ No isto tako, u zaustavljanju navedenih strojeva neprijateljske snage su obično koristile velike lance koje bi spuštali preko zidina kako bi uhvatili prednji dio pogonskog dijela i time izložili stroj vatri u obliku bacanja stijenja sa zidina, prolijevanja zapaljive smjese ili ispaljivanja zapaljenih projektila na isti dok bi asirski vojnici istovremeno kontrirali bacanjem kuka uz pomoć kojih bi pokušali istrgnuti lanac koji se spuštao sa zidina iz ruku neprijatelja.⁹⁹ Osim navedenog, drugi način zaštite tornjeva, pogotovo od požara, jest bilo postavljanje spremnika s vodom na iste na koje je bio ili povezan fleksibilan kožni šmrk ili su korištene grabilice za vodu uz pomoć kojih je posada tornja imala mogućnost gašenja požara na stroju, a u slučaju da su postojale određene vodene prepreke, onda bi tornjevi bili podizani na plutajuće platforme kako bi došli do zidina. Posljednji tip stroja korišten od strane Asiraca jest određeni oblik topništva čiji pak način pogona nije poznat, no ipak predstavlja prvu poznatu lansirnu napravu za kamene projekte čiji glavni dio je bio nalik na obelisk koji je perpendikularno podijeljen.¹⁰⁰ Drugi elementi izgleda navedenog stroja po navodima iz dostupnih vizualnih izvora, se sastoje od ležišta napravljenog od uvrnute špage odakle su zasigurno lansirani kamene projektili, a sama konstrukcija stroja je prekrivena materijalima nalik tkanini ili koži, dok se u položaj za gađanje stroj dovodio postavljanjem na nasip iz čega se može pretpostaviti da su Asirci zapravo razvili rudimentarni oblik katapulte koji je svoju punu evoluciju doživio kasnijim usavršavanjem među oružanim snagama grčkog-rimskog svijeta. Posljednja, ali ključna instanca asirskog opsadnog ratovanja su sami vojni inženjeri čija je primarna uloga bila uništavanje zidina potkopavanjem, odnosno stvaranjem procjepa za napad koji

⁹⁸ Gosse, Isto, 301-302

⁹⁹ Gosse, Isto, 304, 307.

¹⁰⁰ H.S. Cowper, *The art of Attack- Being a Study in the Development of Weapons and Appliances of Offence, From the Earliest Times to the Age of Gunpowder* (Ulverston: W. Holmes Ltd. Printers, 1906), 269, pristup ostvaren 7.8. 2019., <https://archive.org/details/artofattackbeing00cowp>.

je pravljen kopanjem rupe ispod zidina i postavljanjem potpornji ispod njega te potom paljenjem istih kako bi se zid urušio.¹⁰¹ Druga metoda uništavanja zidina se sastojala od uporabe alata nalik pajserima koje bi inženjerci koristili kako bi iz samog zida izvlačili kamene blokove ili cigle sve dok konstrukcija ne bi bila do te mjere oslabljena da bi se sama urušila. Ali isto tako inženjerci, kojima su u izvršenju zadataka pomagali i obični vojnici, su bili ujedno i specijalizirani obrtnici koji su raspolagali znanjem nužnim za izradu strojeva na terenu, kao i za sprovođenje opkoparskih djelatnosti u vidu kalkulacija oko organiziranja i izvođenja prokopavanja tunela s obzirom na potrebnu dubinu i položaj ili određivanja duljine i visine nasipa na kojem bi se kretali opsadni strojevi ili postavljale jurišne ljestve kada bi krenuo sveopći napad na grad. S druge strane, neprijatelj je osim obrane sa zidina vršio i vlastite inženjerijske poduhvate poput nadgradnje zidina i postavljanja zaštitne oplata ili nasipa na iste kako bi nadvisili opsadne strojeve, ili sprovođenja iznenadnih napada (koji uključuju kopanje vlastitih tunela kako bi presreli napadače) unutar neposrednog obruča u cilju stvaranja pometnje u napadačkim redovima i uništavanja opsadnih strojeva paljenjem, pogotovo ako bi postojala mogućnost proboja prijateljske vojske izvana.¹⁰² Još je nužno spomenuti i model izgleda asirskog kampa koji je podizan uglavnom u slučajevima kada aktivna opsada grada nije bila izvodljiva te se moralo prijeći na blokadu kako bi se vršio kontinuirani nadzor nad neprijateljskim garnizonom, ali je isto tako osim opsada, kamp korišten kao provizorna utvrda u slučaju dugih kampanja van matičnih područja. Vanjski obruč kampa je obično bio ovalnog ili čisto okruglog oblika s niskim zidom pojačanog tornjevima pravljenih od zemlje, debala ili čak cigli, te je imao uzduž raspoređene proreze za strijelce, iako u drugim instancama same zidine su ponekad imale špicaste vrhove umjesto standardnog grudobrana dok su grudobrani na tornjevima bili urezani u ispupčene ivice istih, a unutrašnjost je obično bila podijeljena jednom ulicom koja je činila promjer kampa gdje je jedna polovica pripadala kralju i njegovim objektima, a druga ostatku vojske i njezinim objektima i šatorima, iako postoje i predstave o kampovima s dvije ulice koje se susreću pod pravim kutom gdje su postojala četiri zasebna bloka što znači da su postojala četiri ulaza na jednakom odstojanju.¹⁰³ Sve navedene instance pokazuju jasno razlučenu strukturu specijalističkih metoda usavršenih od strane Asiraca, a definitivno potrebnih kako bi se uspostavila kontrola nad neprijateljskim središtima u kompleksnim situacijama opsadnog ratovanja i potonje urbane borbe koja je predstavljala završnu fazu opsade nakon kombinirane uporabe svih navedenih sredstava, jer se u mezopotamskom kontekstu sudbina grada obično odlučivala upravo na zidinama zbog toga što je prodor

¹⁰¹ Contenau, *Babilon i Asirija*, 131.

¹⁰² Hamblin, *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC- Holy Warriors at the Dawn of History*, 230-234.

¹⁰³ Gosse, *Assyria: Her Manners and Customs, Arts and Armour: Restored from Her Monuments*, 328-329, 332.

neprijateljske vojske unutar gradske sredine najčešće označavao kraj organiziranog otpora zato što se gubljenjem zidina, zapravo gubila jedina relevantna točka otpora. A kada bi grad u cijelosti pao, onda bi asirska vojska otpočela njegovu sustavnu pljačku i uništavanje svih postojeći obrambenih kapaciteta u njemu, dok bi ispod prijestolja asirskog kralja koje je bilo ritualno postavljeno na vrata grada prolazili pokoreni stanovnici grada od kojih bi sam kralj grada bio ubijen mučenjem zajedno s većim dijelom muške populacije od koje su uglavnom bili pošteđeni dječaci i korisni obrtnici koji bi bili deportirani, a žene i kćeri pokorenog kralja i njegovih podanika bile bi odvedene u hareme ili u ropstvo, dok bi najmlađi članovi kraljeve obitelji bili odvedeni na asirski dvor kao štćenici.¹⁰⁴

11. Karakteristike pohoda i sustavi opskrbe

Sposobnost upravljanja brojčano snažnom vojskom, te njezinog raspoređivanja na geografski i klimatski raznolika bojišta, je ključna odrednica asirskog strateškog i logističkog oštroumlja koje na Bliskom istoku nije imalo pandana niti u jednoj od sila koje su se suprotstavljale Asiriji, čak štoviše, tek je s uzlazom perzijskih Ahemenida i njihove ekspanzije do obala Jugoistočne Europe, asirski model organizacije pohoda i prateće logistike zapravo i nadmašen. Kako bi se ustanovio temelj asirskog vojno-organizacijskog modela, potrebno je ponovo se osvrnuti na period pred početak Srednjeasirskog Carstva kada je sama Asirija bila potisnuta u mezopotamskoj konstelaciji moći, pa čak i svojevremeno podvlašćena od strane Mitana. Upravo takva situacija, je izrodila impuls u asirskom političkom mišljenju da ratovanje treba biti preventivno i ofenzivno umjesto defenzivno, a pogotovo od 9. stoljeća, takvo shvaćanje se sve više kombinira s religijskim mandatom zarad proširenja carstva zbog čega je vođenje ratova paralelno sa širenjem carstva pomjereno na njegovu periferiju čime je usustavljena ideja konfrontacije s određenom prijetnjom uporabom akumulirane sile, a sve zapravo zarad ekonomskog jačanja središnjice čiji su gradovi doživjeli populacijsku ekspanziju zbog čega je i uveliko porasla potreba za nabavkom materijala poput kamena, drvene građe i metala koji su zapravo bili ključni resursi u kojim je država manjkala.¹⁰⁵ Nadalje, tijekom priprema za pohod je uvijek otpočinjao u jednoj od logističkih baza ili *ekal masharati*, odnosno gradova poput Kalhua, Ninive ili Khorsabada u užoj Asiriji ili drugih provincijalnih središta koja su imala takvu ulogu, dok bi istovremeno krenule zapovijedi lokalnim guvernerima o skupljanju zaliha žitarica, ulja, vojne opreme ili mobiliziranja provincijalnih trupa,

¹⁰⁴ Contenau, *Babilon i Asirija*, 133-134.

¹⁰⁵ Melville, "The Last Campaign: The Assyrian Way of War and the Collapse of the Empire", 23-25.

a vazalne države bi isto tako počele slati svoje vojne kontingente te bi se skupljanje vojske i potom kretanje na pohod, završilo dolaskom kralja, njegovih tjelohranitelja i trupa iz redova *kisir sharuttija*.¹⁰⁶ No da bi uopće tako masovno kretanje trupa bilo moguće, potrebna je razvijena infrastruktura što se opet ogleda u djelovanju vojne inženjerije i civilnih masa obuhvaćenih radnom obvezom. Ključni kapacitet inženjerije u civilnom djelovanju je bila cestogradnja, koja je bila naslijeđena još iz sumerskog doba, a sastojala se od odabira najpristupačnijih ruta, njihovog niveliranja i popločavanja kamenim blokovima prvenstveno kako bi se olakšala uporaba teretnih kočija. Drugi element se sastojao od uspješnog forsiranja rijeka koje je najučinkovitije izvršavano izgradnjom mostova što je i bila česta praksa, a kada to nije bilo moguće, asirska vojska bi pravila plutajuće platforme od debala na koje bi bila postavljana ratna tehnika i oprema, dok bi pješništvo prelazilo rijeke uz pomoć napuhnutih mjehova od kozje kože ili bi se koristili tradicionalni okrugli čamci pravljani od pruća i ojačani kožnom oplatom koji su bili izrazito pogodni za kretanje u močvarnim područjima.¹⁰⁷ Sam raspored trupa u pokretu je kretao od stjegova s likovima bogova i pratećeg svećenstva, dok je kralj išao neposredno iza u svojoj dvokolici praćen od strane tjelohranitelja i drugih dvokoličara i konjanika, a glavina vojske, odnosno sve varijacije pješništva iza navedenih, s tim da su se na samom začelju nalazile opskrbenne kočije i civili-pratitelji te je zapravo s takvim rasporedom asirska vojska mogla prijeći skoro 50 kilometara u jednom danu.¹⁰⁸ Ali i prije nego što bi trupe i otpočele s kretanjem, asirski kraljevi su se oslanjali na izvještaje izviđača koji su kontinuirano djelovali čak i u dubini neprijateljske teritorije, prvenstveno s ciljem lociranja glavnine neprijateljske vojske, ali i pronalaska alternativnih ruta kretanja preko kojih bi asirska vojska mogla iznenaditi neprijatelja, no isto tako postojala je i magijska koncepcija za odabir trenutka u kojem bi se krenulo na pohod, a koja se sastojala od konzultacija s raznim magovima preko čijih vještina divinacije ili tajnih znanja se taj trenutak i određivao, a koji su također konzultirani i tijekom pokreta trupa kako bi se ustanovilo kretanje neprijatelja, upozorilo na neposrednu opasnost ili interpretirao tijek operacije, dok bi se čak i pred početak bitke pozivali učenjaci koji su preko magijskih praksi bacali kletve na neprijatelja prizivajući pošast i destrukciju.¹⁰⁹ No, strateška realnost u kojoj je Asirija egzistirala je zahtijevala daleko veće utemeljenja u činjenicama kada su planirani pohodi, jer se neposredno asirsko susjedstvo ipak sastojalo isključivo od neprijateljskih sila preko Urartua, sirijskih kneževina, Babilonije, Elamita,

¹⁰⁶ Healy, McBride, *The Ancient Assyrians*, 23.

¹⁰⁷ Gabriel, Metz, *A Short History of War- The Evolution of Weapons and Warfare*, 42.

¹⁰⁸ Healy, McBride, *The Ancient Assyrians*, 23-24.

¹⁰⁹ Andreas Fuchs, "Assyria at War: Strategy and Conduct", u: *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, ur. Karen Radner, Eleanor Robson (Oxford: Oxford University Press, 2011), 386, pristup ostvaren 12.8. 2019., <https://archive.org/details/AssyriaAtWarStrategyAndConduct2011>.

arapskih nomada, Medijaca i neo-hetitskih državnica zbog čega su za svaki pojedinačni pohod morali biti angažirani svi kapaciteti asirske vojske jer je borba na više bojišnica zbog same količine neprijatelja bila neizvodiva. No, ipak na operativnom nivou se mogu izdvojiti četiri vrste standardnih kampanja koje su Asirci izvodili kao samostalne operacije ili kao dio većeg pohoda: prepadi su prva instanca te su vršeni na tako da je asirska vojska djelovala duboko u neprijateljskoj teritoriji s ciljem uništavanja neprijateljskih zaliha i preuzimanja ostatka, pogotovo skladišta hrane, te je zbog toga bila u stalnom pokretu kako se neprijatelj ne bi mogao konsolidirati; potom klasična osvajanja koja su vršena obično blizu granica carstva ili blizu opskrbnih točaka s ciljem potpunog preuzimanja određene teritorije uz sustavno pretvaranje osvojenih naselja u strateškim zonama u asirske utvrde, zatim opsade kao najteži vid operacija zbog duljine trajanja, broja potrebnih trupa ali i stalne opasnosti zbog mogućnosti pojave gladi ili epidemije i konačno pomorskih operacija koje su vršene samo u određenim okolnostima i to uz pomoć tehničkog znanja vazala s mediteranske obale poput Feničana.¹¹⁰ U vezi mornarice, još je nužno nadodati da je ona korištena uglavnom u svrhu desantiranja trupa i to samo ako su neprijateljske snage imale uporišta na priobalnim otocima, hridovima ili ušćima te je u svim poznatim instancama ili izgrađena od strane Feničana ili su izravno korišteni brodovi feničanskih vazala, a od asirskih pomorskih pohoda poznata je samo nekolicina poput opsade grada Tira od strane Salmanasara III., fragmentarnog svjedočenje o osvajanju Cipra od strane Sargona II. i Sanheribovih operacija u Perzijskom zaljevu protiv Elamita. Isto tako po dostupnim vizualnim prikazima, tipičan asirski vojni brod je zapravo po formi bio galija uz mogućnost dodavanja jedra gdje su sami veslači bili zaštićeni oplatom broda ojačanom štitovima, dok je glavno ofenzivno oružje bio čunjasti kljun namijenjen za probijanje neprijateljskih brodova.¹¹¹ Također, nužno je spomenuti i tri ključne tehnološke odrednice koje su definirale karakteristike asirske vojne opskrbe od kojih je prva zasigurno uporaba željeza. Naime od 1300. pr. Kr. željezo kao materijal u vojnoj tehnologiji koji je prvotno korišten od strane Hetita, izaziva revoluciju u organizaciji vojnih snaga, koju pak prate procesi u metalurškoj obradi poput kovanja gotovih komada željeza umjesto lijevanja u kalupe ili toplinskog popuštanja željeza (zarad dobivanja duktilnosti), što opet uvjetuje pojavu oružja koja su bili jednostavnija za proizvodnju prvenstveno zbog velike količinske prisutnosti željeza spram bakra i kositra čime je došlo i do pojave prvih stajaćih vojski u Mezopotamiji poput asirske, koja osim što je bila i prva vojska koje se isključivo opremala oružjem od željeza, je zbog dostupnosti opreme imala i mogućnost raspoređivanja kombinirane armije (u formacijskom smislu) prosječnog brojnog stanja od 50.000

¹¹⁰ Fuchs, "Assyria at War: Strategy and Conduct", 389-391.

¹¹¹Contenau, *Babilon i Asirija*, 141.

ljudi koja je u borbenom rasporedu mogla zauzeti prostor od skoro 2.3 kilometra uzduž bojišnice uz dubinu poretka od skoro 100 metara.¹¹² Pojava novog oružja i time većeg broja vojnika, uvjetovala je i nastanak državnih oružarnica i žitnica gdje su se skupljale sirovine poput željeza ali i žitarica, te u kojima je potom vršena obrada istih kako bi hrana, oružje i oprema u svako doba bili dostupni za dopremanje asirskoj vojsci u pokretu. No, druga tehnološka odrednica koja je asirskoj vojsci pružala taktičku svestranost jest rasprostranjenost luka kao osnovnog oružja vojske čak i u redovima pješništva, a s pojavom kompozitnog luka koji je izvorno nastao u Euroazijskoj stepi, asirska vojska je dobila kompaktnu platformu napravljenu povezivanjem nekoliko slojeva materijala što je s tehničke strane značilo veću silu prilikom lansiranja strijele što je bilo izrazito važno za posade dvokolica i konjanike, ali i uvođenje tobolca za strijele kao standardnog dijela opreme je značilo veću vatrenu moć i kontinuirano pružanje vatrene podrške nastupajućim trupama.¹¹³ Treća komponenta, iako ne toliko očita, je zapravo izum visoke kožne čizme s đonovima ojačanih čavlima i ušivenim željeznim pločicama zarad zaštite cjevanica, čime je zapravo asirska vojska dobila sredstvo koje joj je omogućilo veću taktičku mobilnost zbog lakšeg kretanje po teškom terenu ali i zaštitu od hladnoće, kiše ili snijega.¹¹⁴ Pored, tehničkih dostignuća, potrebno je osvrnuti se i na svojevrsno psihološko ratovanje koje su Asirci prakticirali jer se obično nakon završetka bitke ili opsade (kako prikazuju brojni reljefi), asirska vojska prema poraženom neprijatelju odnosila u okviru vlastite religijske perspektive koja je neprijateljsku stranu identificirala kao grešnike spram asirskog kralja koji moraju biti kažnjeni, stoga je i upražnjavana praksa kolektivnih masakriranja poput uzimanja ljudskih glava ili drugih dijelova tijela kao trofeja, zajedno s kolektivnim smaknućima i mučenjima poput nabijanja na kolac, vađenja utrobe i guljenja kože iako se mora spomenuti da su iste metode korištene i prema asirskim vojnicima u svrhu čuvanja discipline.¹¹⁵ Također nakon završenog pohoda i usprkos brojnim nedjelima počinjenim od strane vojske, krajnji cilj asirske države uglavnom nije bio potpuno uništenje neprijatelja već upravljanje carstvom na osnovu ugovora s podčinjenima gdje je zapravo u slučaju svojevoljne predaje, određena teritorija dobijala status satelitskog kraljevstva koje je imalo obvezu plaćanja godišnjeg danka, ali je vlast ostajala u rukama lokalnog suverena; dok u slučaju pobune takva teritorija bi bila svedena na rang vazalnog kraljevstva uz često imenovanje asirskog nadzornika i raspoređivanje vojnog garnizona, i na kraju tek ako bi se pobuna opet dogodila došlo bi do inkorporacije vazalne teritorije u sustav asirskih provincija što bi pratilo deportaciju dijela

¹¹² Gabriel, Metz, *A Short History of War- The Evolution of Weapons and Warfare*, 25-26, 28.

¹¹³ Gabriel, Metz, Isto, 44

¹¹⁴ Gabriel, Metz, Isto, 41.

¹¹⁵ Fuchs, "Assyria at War: Strategy and Conduct", 396, 398.

populacije i rušenje lokalnog vladara.¹¹⁶ Asirska vojska je ljudstvo pribavljala kroz regrutacija ili mobilizacija vojnika (ovisno jesu li profesionalci ili vojni obveznici) ponajviše iz redova etničkih Asiraca, Aramejaca i zapadnih Semita (s prostora Sirije i Palestine) iako su za potrebe popunjavanja sastava pozivane trupe i iz vazalnih zemalja, trupe autonomnih zajednica koje su bile izravno podređene kralju, kao i postrojbe sastavljene od pripadnika deportiranih zajednica ili pokorenih neprijatelja. Zakonski okvir unutar asirske države pomoću kojega su podizane trupe je počivao na dvije kategorije: *batqu* ili već pomenutoj regrutaciji koja se odnosila na stajaću vojsku, ali na sezonskoj bazi ili tijekom pohoda, gdje je *batqu* tumačen kao krovna naznaka za sve one koji su imali status vojnih profesionalca i time su morali biti stalno na kraljevom raspolaganju ili u drugim instancama, sam termin je označavao one vojnike koji su služili kao popuna u postrojbama stajaće vojske; zatim također spomenuti *ilku* koji je u kasnijim fazama prerastao mehanizam vojne službe u zamjenu za korištenje državne zemlje, te je dobio višeznačan karakter u koji su ulazile različite pravne kategorije vezane uz termin od samog rada na zemlji i obveza vezanih uz nju, preko nositelja prava, ali i poreznih obveza koje su išle od takvih zemljišta poput dostave prinosa, životinja i drugih kontribucija u državne svrhe.¹¹⁷ S druge strane, nabavka hrane za ljudstvo i životinje je bila dio poreznog sustava, gdje je na nivou carstva postojala koordinacija u isporuci žita, ječma, sijena, stoke i vina preko mreže žitnica i transportnih ruta na kojima su se kretale karavane ili konvoji kočija koji su snabdijevale trupe u garnizonima, utvrdama ili na terenu ako je zato postojala mogućnost, iako su se asirske postrojbe u pokretu najčešće snabdijevale zapljenom neprijateljskih dobara i potom uništavale sve što nisu mogle ponijeti. Također je važno spomenuti i sustav nabavke plijena koji je postao dio vitalnog ekonomskog interesa države, a ogleda se dvije komponente gdje prva obuhvaća elemente koji su uzeti i korišteni tijekom pohoda poput konja, magaraca, mula i kamila ili su potrošeni poput žitarica, vina, ovaca i goveda; te druge koja obuhvaća elemente odnešene u Asiriju poput konja ili iskorištenih kao hrana poput goveda, potom iskorištenih kao sirovine poput metala ili uzetih kao blago za palače i hramove.¹¹⁸ Nadalje, pitanje raspodijele plijena je bilo riješeno modalitetom gdje su plemeniti metali, zlato i srebro, uglavnom dijeljeni između dvora, hramova i magnata s naglaskom na potrebe ukrašavanja hramova, kipova bogova ili kralja (kao statusnih simbola), dok su sirovine u vidu željeza, bronce ili zarobljenog oružja i opreme slane u skladišta ili izravno davane vojnicima i cijelim postrojbama.¹¹⁹ Kako su oružje i metali zapravo bili automatski smatrani državnom imovinom i

¹¹⁶ Brad E. Kelle, *Essential Histories: Ancient Israel at War 853-586 BC* (Oxford: Osprey Publishing Ltd., 2007), 25.

¹¹⁷ Tamás Dezső, *The Assyrian Army: II. Recruitment and Logistics* (Budapest: Eötvös University Press, 2016), 54-56, pristup ostvaren 13.8. 2019., http://www.eltereader.hu/media/2017/04/AssyrianArmy_II_READER.pdf.

¹¹⁸ Dezső, Isto, 125.

¹¹⁹ Dezső, Isto, 128, 136, 138.

time dio djelovanja viših instanci vlasti, vojnici i časnici su satisfakciju za svoju službu zapravo ostvarivali kroz dodjelu zemlje ili gotovih imanja koja su često bila oslobođena od poreznih davanja. Ali ipak, najvažnija komponenta vojne opskrbe u Asiriji je zapravo bila nabavka konja koji su najvećim dijelom smatrani državnim vlasništvom i zbog toga krucijalnim resursom namijenjenim za vojne svrhe, čime je njihova uloga kao životinja van navedene dužnosti zapravo bila minimalna. Proces nabavke desetina tisuća konja je kretao uglavnom iz okolnih zemalja (iako je postojao i domaći uzgoj) gdje su postojale kvalitetne pasmine za potrebe konjice i dvokoličara, te je ostvarivan kroz specifične poreze, ratnu pljenidbu, danke, darove stranih poslanstava i posredovanjem opunomoćenih trgovaca.¹²⁰ No ključni dio nabavke konja se zasniva na tri specifična poreza počev od *iškaru* poreza čije karakteristike nisu u potpunosti jasne, no izvjesno je da se zapravo zasnivao na izdvajanju određene količine srebra za potrebe asirskih službenika ili trgovaca, od strane države ili pripadnika konjaničkih i dvokoličarskih postrojbi, a zarad kupovine nužnih količina konja; potom *namurtu* porez koji je usko povezan s darivanjem dvora ili velikodostojnika konjima od strane stranih delegacija te time nije bio toliko usustavljen porez koliko običaj koji se podrazumijevao s obzirom na asirske potrebe, te konačno *nakkamtu* koji je zapravo bio pribavljanje konja u ekonomske centre uže Asirije poput Ninive, Arbele i Dar-Sharukkina gdje su držani kao vojna rezerva ili su odatle raspoređivani sukladno potrebama postrojbi.¹²¹ U skladu s navedenim, unutar asirske države (pogotovo u urbanim centrima) postojali su elementi podrške za velike količine vojnih konja u vidu sustava štala i žitnica, pomoćnog osoblja i prije spomenutih časnika za regrutaciju konja koji su imali dvojnu ulogu jer su s jedne strane djelovali kao poreznici u svrhu nadgledanja regularne nabavke konja, a s druge su po potrebi vršili mobilizaciju postojećih postrojbi s obzirom na potrebe pohoda. Isto tako, poznato je i da su sami vojnici imali pravo odvođenja konja u vlastite sredine van sezone pohoda kako bi svojom brigom za iste donekle rasteretili državne troškove, no sve navedene instance koje su definirale asirsku opskrbu, a time i tijek pohoda, pokazuju srž integracije države i vojske koja je obilježila Asiriju u cjelini njezinog postojanja i omogućila joj ekspanziju čime je redefinirala značenje vojne vještine među silama starog istoka.

12. Zaključak

¹²⁰ Dezső, Isto, 167.

¹²¹ Dezső, Isto, 180-182.

Kapacitet asirske države da svoju političku moć projicira kroz vlastite oružane snage je postavio presedan u dotadašnjoj povijesti Mezopotamije, jer upravo razvijanjem koncepta stajaće vojske podržane snažnom logistikom i mogućnošću brze mobilizacije provincijalnih trupa, garantirana je učinkovita koncentracija svih raspoloživih vojnih kapaciteta kojima se niti jedna neprijateljska sila nije mogla istovjetno suprotstaviti jer je asirski model vojne organizacije zapravo bio ključna okosnica postojanja same države, a ne samo jedno od njezinih sredstava. Naime, sinergija države i vojske je jamčila stabilnost državnog poretka, razvoj gospodarstva i neometanu trgovinu čime je od presudnog značaja bila uloga rata kao sredstva kojim se osiguravalo funkcioniranje cjelokupnog carstva. S druge strane, za sve neprijateljske države je to značilo da nisu mogle postići definitivnu konsolidaciju svoje moći jer je asirska vojska aktivno tražila svaku potencijalnu prijetnju upravo s ciljem eliminacije neprijateljskog vojnog kapaciteta, ali i zbog mogućnosti osvajanja velikih količina ratnog plijena čije je uzimanje nalagao način funkcioniranja asirskog gospodarstva. Također metodološka adaptibilnost asirske vojske, koja se ogleda u masovnoj uporabi željeza kao osnovnog vojnog materijala, zatim stavljanja naglaska na uporabu lansirnih oružja poput luka na taktičkoj razini, razvijanja snažnih konjaničkih postrojbi i usavršavanja opsadnog ratovanja, je u cijelosti demonstriralo asirsku predanost ratu kao institucionaliziranoj kategoriji. Ali isto tako postojale su određene idiosinkrazije u asirskom državištvu koje su dugoročno štetile egzistenciji carstva, a ogledaju se prvenstveno u religijskoj i ekonomskoj ovisnosti Asirije o Babiloniji, gdje je vjerski sentiment prema Babilonu kao kulturnom mjestu paralelno s buntovnim plemenima otežavao afirmaciju vlasti, dok je Asirija zbog manjkavosti domicilnih izvora resursa ovisila o kontroli dobara i sirovina iz Babilonije. Taj problem se pak može prenijeti i na cijelo carstvo, jer su centri uže Asirije konstantno ovisili o mreži vazala i trgovačkih ruta preko kojih su dopremani ključni resursi, a čije bi i najkraće prekidanje obično značilo krah gospodarstva, svojevrsnu anarhiju i napade neprijatelja izvana gdje bi Asirija doživljavala značajne teritorijalne gubitke. Problem samovolje velikodostojnika ili vodećih aristokrata, je također periodično dovodio do kolapsa institucija i stvaranja mikro entiteta unutar carstva čije djelovanje nije bilo u skladu s odlukama središnjice već se baziralo na aspiracijama gore spomenutih velikodostojnika u cilju njihove afirmacije ili kao potencijalnih dinasta ili često kao samostalnih vladara *krnjih* državica zasnovanih isključivo na lokalnoj moći. Konačno, širok raspon neprijateljskih sila, potencijalnih renegata, pobunjenika i konjaničkih nomada je značio da je asirska država uvijek imala neprijatelje na više fronti čiji je nerijetko asimetričan pristup ratu primoravao Asiriju na angažman značajnih strateških kapaciteta i sprovođenje velikih pohoda čije je često dugo trajanje zasigurno rezultiralo izrazitim zamorom ljudstva i logistike što se zapravo i ogleda u činjenici da iako je Asirija u jednom trenutku ostvarila enorman teritorijalni raspon, većina teritorija van jezgre carstva je ili

ubrzo trajno izgubljena ili je bilo nužno slati više snažnih armija u duljem vremenskom okviru kako bi se određene teritorije osigurale. No usprkos navedenim manjkavostima, vojno nasljeđe Asirije počiva u kapacitetima njezine vojske i državnog vodstva da kvalitetno adaptiraju standardne vojne prakse i potom kroz strateško oštroumlje unaprijede one kapacitete koji su nužni kako bi se ratna vještina mogla primjenjivati na višem organizacijskom i tehničkom nivou od neprijatelja, što je zapravo i ključni element koji definira sve velike vojne sile kroz povijest čovječanstva, te čija kontinuirana nadgradnja u različitim dobima i vremenima od strane različitih oružanih snaga definira srž vojne znanosti.

13. Literatura

1. Bury, J.B.; Adcock, F. E.; Cook, S.A. ur. *The Cambridge Ancient History Vol. 2, Part 1: The Middle East and The Aegean Region c. 1800-1380 B.C.* Cambridge: Cambridge University Press, 1924. Pristup ostvaren 30.6. 2019. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.459413>.
2. Bury, J.B.; Adcock, F. E.; Cook, S.A. ur. *The Cambridge Ancient History Vol. 3: The Assyrian Empire.* Cambridge: Cambridge University Press, 1925. Pristup ostvaren 2.7. 2019. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.70247>.
3. Contenau, Georges. *Babilon i Asirija.* Zagreb: Naprijed, 1978.
4. Cowper, H.S. *The art of Attack- Being a Study in the Development of Weapons and Appliances of Offence, From the Earliest Times to the Age of Gunpowder.* Ulverston: W. Holmes Ltd. Printers, 1906. Pristup ostvaren 7.8. 2019. <https://archive.org/details/artofattackbeing00cowp>.

5. Demmin, Auguste. *An Illustrated History of Arms and Armour from The Earliest Period to The Present Time*. Preveo C.C. Black. London: G. Bell and Sons Ltd., 1911. Pristup ostvaren 25.7. 2019. <https://archive.org/details/illustratedhisto00demmrch>.
6. Dezső, Tamás. *The Assyian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 1. Infantry*. Budapest: EÖTVÖS University Press, 2012. Pristup ostvaren 18.7. 2019. http://www.eltereader.hu/media/2014/02/Assyrian_Army_I_1.pdf.
7. Dezső, Tamás. *The Assyian Army: I. The structure of the Neo-Assyrian Army; 2. Cavalry and Chariotry*. Budapest: EÖTVÖS University Press, 2012. Pristup ostvaren 25.7. 2019. http://www.eltereader.hu/media/2014/02/AssyrianArmy_I_2.pdf
8. Dezső, Tamás. *The Assyian Army: II. Recruitment and Logistics*. Budapest: EÖTVÖS University Press, 2016. Pristup ostvaren 13.8. 2019. http://www.eltereader.hu/media/2017/04/AssyrianArmy_II_READER.pdf.
9. Fagan, Garrett. *Great Battles of the Ancient World- Part 1*. Chantilly: The Teaching Company Lmited Partnership, 2005. Pristup ostvaren 10.7. 2019. <https://archive.org/details/GreatBattlesOfTheAncientWorld>.
10. Fuchs, Andreas. "Assyria at War: Strategy and Conduct". U: *The Oxford Handbook of Cuneform Culture*, uredili Karen Radner i Eleanor Robson, 380-400. Oxford: Oxford University Press, 2011. Pristup ostvaren 12.8. 2019. <https://archive.org/details/AssyriaAtWarStrategyAndConduct2011>.
11. Goldstein, Ivo ur. *Povijest. 1 : Prapovijest i prve civilizacije*. Zagreb : Europapress holding, 2007.
12. Glassner, Jean-Jacques. *Mesopotamian Chronicles*. Leiden/Boston: Society of Biblical Literature, 2005. Pristup ostvaren 28.6. 2019. <https://books.google.hr/books?id>.
13. Gosse, Philip Henry. *Assyria: Her Manners and Customs, Arts and Armour: Restored from Her Monuments*. London: Samuel Bentley and Co., 1852. Pristup ostvaren 4.8. 2019. <https://archive.org/details/assyriahermanne01gossgoog>.
14. Gabriel, Richard A.; Karen S. Metz, Karen S. *A Short History of War- The Evolution of Weapons and Warfare*. Carlisle Barracks, Pennsylvania: Strategic Studies Institute/U.S. Army War College, 1992. Pristup ostvaren 12.8. 2019. https://archive.org/details/DTIC_ADA255111.
15. Healy, Mark; McBride, Angus. *The Ancient Assyrians*. Oxford: Osprey Publishing Ltd, 1991. Pristup ostvaren 2.7. 2019. <https://archive.org/details/TheAncientAssyriansELITE39>.
16. Hommel, Fritz. *The Civilization of The East*. Preveo J.H. Loewe. London: J.M. Dent & Co., 1900. Pristup ostvaren 30. 6. 2019. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.277356>.
17. Hamblin, William J. *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC- Holy Warriors at the Dawn of History*. London/New York: Routledge- Taylor & Francis Group, 2006. Pristup ostvaren 30.7. 2019. <https://archive.org/details/WarfareInTheAncientNearEastTo1600BC>.

18. Johns, Claude Herman Walter. *Ancient Assyria*. Cambridge: Cambridge University Press, 1912. Pristup ostvaren 28.6.2019. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.113633>.
19. Kelle, Brad E. *Essential Histories: Ancient Israel at War 853-586 BC*. Oxford: Osprey Publishing Ltd., 2007.
20. Melville, Sarah C. *The Campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* Norman: Oklahoma University Press, 2016. Pristup ostvaren 18.7. 2019. <https://books.google.hr/books?id=tGe2DAAAQBAJ&pg=PA29&lpg=PA29&dq>.
21. Melville, Sarah C. "The Last Campaign: The Assyrian Way of War and the Collapse of the Empire". U: *Warfare and Culture in World History*, uredio Wayne E. Lee, 13-33. New York: New York University Press, 2011. Pristup ostvaren 2.7. 2019. <https://archive.org/details/TheLastCampaignTheAssyrianOfWayOfWarAndTheCollapseOfTheEmpire>.
22. Rawlinson, George. *The Seven Great Monarchies of The Ancient Eastern World Vol 1: Chaldea & Assyria*. New York: The Nottingham Society, 1900. Pristup ostvaren 28.6. 2019. <https://archive.org/details/sevengreatmonarc19001rawl>.
23. Roux, Georges. *Ancient Iraq*. London: Penguin Books, 1992. Pristup ostvaren 2.7. 2019. <http://uruk-warka.dk/mathematics/Ancient-Iraq.pdf>.
24. Smith, Phillip. *The Ancient History of the East; From The Earliest Times to The Conquests of Alexander The Great Including Egypt, Assyria, Babylonia, Medea, Persia, Asia Minor, and Phoenicia*. New York/London: Harper & Brothers Publishers, 1899. Pristup ostvaren 28.6. 2019. <https://archive.org/details/ancienthistoryof00smit>
25. Smith, Sidney. *Early History of Assyria to 1000 B.C.* London: Chatto & Windus, 1928. Pristup ostvaren 29.6. 2019. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.77450>.
26. Sitllman, Nigel; Nigel Tallis, Nigel. *Armies of the Ancient Near East 3000 to 539 BC- Organisation, Dress, Tactics and Equipment*. Worthing: Flexprint Ltd., 1984. Pristup ostvaren 10.7. 2019. <https://archive.org/details/ArmiesOfTheAncientNearEast3000B.C.To539B.C>.
27. "The History of Ancient Mesopotamia". U: *The new encyclopaedia Britannica*, svezak 23, 877-885. Chicago: Encyclopædia Britannica Inc. 1995.
28. Van de Mieroop, Marc. *A History of the Ancient Near East : ca. 3000-323 BC*. Malden: Blackwell Publishing, 2004.
29. Klaas R. Veenhof, Klaas R.; Eidem, Jesper. *Mesopotamia: The Old Assyrian Period*. Fribourg: Academic Press Fribourg, 2008. Pristup ostvaren 29.6. 2019. <https://archive.org/details/VeenhofEidem2008Mesopotamia>.
30. Wise, Terence; McBride, Angus. *Ancient Armies of the Middle East*. Oxford: Osprey Publishing, 1981. Pristup ostvaren 10.7. 2019. <https://archive.org/details/AncientArmiesOfTheMiddleEastMENATARMS109>.

